

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دومین همایش
نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری
(چکیده مقالات)

گروه نویسندگان
به کوشش: مهدی ذوالفقاری

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری (دومین: ۱۳۹۲: تهران).
دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری: چکیده مقالات / به
کوشش مهدی ذوالفقاری--تهران: مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۹۲.
۱۲۵ ص.--(مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ ۱۳۹۲/۱۱۵)
ISBN: 978-600-6350-24-0: ۲۵۰۰۰ ریال
فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپا.
۱. قوه مقننه -- ایران -- مقاله‌ها و خطابه‌ها. ۲. قانونگذاری -- ایران -- مقاله‌ها
و خطابه‌ها. الف. مجلس شورای اسلامی. مرکز پژوهش‌ها. ب. عنوان.
JQ ۱۷۸۷/ ۵ ۹۲
۱۳۹۲

عنوان: دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری (چکیده مقالات)

مؤلف: گروه نویسندگان

به کوشش: مهدی ذوالفقاری

ناشر: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

نوبت چاپ: اول؛ پاییز ۱۳۹۲

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
مقدمه.....	۵
تأثیر پژوهش در قانونگذاری و کاهش ضریب تخطی از قانون در اجتماع (مطالعه موردی: ایران)/راضیه آزادوار.....	۹
آسیب‌شناسی ارائه طرح‌ها در مقایسه با لوایح/ضیاءاله احمدی جوینه، محمد وفایی.....	۱۱
پژوهش و قانونگذاری جغرافیایی؛ ملاحظات برای قانونگذاری بهتر در جمهوری اسلامی ایران/محمد مهدی احمدی معین، مهدی ذوالفقاری.....	۱۳
نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری/محمودرضا ارشد.....	۱۵
چالش‌های فراروی نظام بودجه‌ریزی و نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در اصلاح فرایند بودجه‌نویسی/محمد اسماعیل‌زاده.....	۱۷
نقش مراکز پژوهشی در شکل‌گیری و تنظیم سیاست خارجی/مهدی امیری.....	۱۹
نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری مالکیت صنعتی در ایران/مرتضی براتی، مهدی فقیهی.....	۲۱
دیپلماسی پارلمانی و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران/سیدحسین حسینی.....	۲۳
نقش دیپلماسی عمومی و قدرت نرم مجلس شورای اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران/سیدمحمدحسین حسینی.....	۲۵

- بررسی اصل (۵۲) قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان (توصیه‌هایی برای قانونگذاری) / سیدمحمد رضا حسینی، محسن فاتحی‌زاده ۲۷
- نقش پژوهش در حوزه نظارت بر اجرای قوانین / سیدحسین حسینی نژاد ۲۹
- واکوی نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری؛ به‌منظور ایجاد شفافیت قانونی در فراگرد خصوصی‌سازی / محمد رضا حمیدی‌زاده، مجید غلامی ۳۱
- تبیین نقش و جایگاه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در تحقق اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله (مقایسه تطبیقی شاخص‌های منتخب منطقه آسیای جنوب غربی) / افشین حیدرپور ۳۳
- بررسی حوزه تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بر روند سیاستگذاری خارجی؛ با تأکید بر مطالعات کاربردی / علیرضا خرم‌روز ۳۵
- نقش مجلس شورای اسلامی در تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴؛ با تأکید بر گسترش همکاری‌های بین‌المللی / علیرضا خرم‌روز ۳۷
- پژوهش و کارآمدسازی مجلس شورای اسلامی در افق ایران ۱۴۰۴ / مصطفی دلاورپور اقدم ۳۹
- تبیین رابطه متقابل پژوهش و قانونگذاری / سعید زارع گلمغانی ۴۱
- آسیب‌شناسی مطالعات مکان مبنای صورت گرفته در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی / مهیار سجادیان، ناهید سجادیان ۴۵
- دیپلماسی پارلمانی و نقش آن در سیاست خارجی؛ با تأکید بر پرونده هسته‌ای ایران / زهرا سلیمانی‌پور، فهیمه عشرتی خلیل‌آباد ۴۷
- ارزیابی تأثیر فرهنگی طرح‌ها و لوایح؛ ضرورتی مغفول در فرایند قانونگذاری / مرتضی شکوهی ۴۹
- بایسته‌های پژوهش برای قانونگذاری / مریم شمس فلاورجانی ۵۳

پژوهش و قانونگذاری (مطالعه موردی: خدمات پژوهشی کتابخانه کنگره و فرایند قانونگذاری در آمریکا)/ رضا شیرزادی.....	۵۵
نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در اجرای تعهدات بین‌المللی زیست‌محیطی/ صادق صالحی، رضا یازلو.....	۵۷
نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در روند تنقیح قوانین/ حسین صدری‌نیا.....	۵۹
تأثیر و کاربرد روان‌شناسی قانونی در حوزه قانونگذاری/ محمدرضا صفاری اول، شهرزاد عباسلو.....	۶۳
فراموشی سازمانی؛ رویکردی نوین در افزایش توان مجلس شورای اسلامی برای تحقق اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴/ مریم عدالتیان، محمد محمودوند.....	۶۵
تحلیلی بر اهداف و اصول قانون‌پژوهی/ صمد عزیزنژاد.....	۶۷
تقنین به‌مثابه ریل‌گذاری (قانونگذاری مبتنی بر عدالت؛ بستر ساز تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت)/ سیدمحسن علوی‌منش.....	۶۹
الزامات سیاست‌پژوهی در قانونگذاری/ ابراهیم غلامپور آهنگر.....	۷۳
نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در توسعه اقتصادی کشور/ مجید غلامی.....	۷۷
سنجش نقش و تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در فرایند تقنینی بررسی لوایح قانونی (مطالعه موردی: لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز)/ سعید غلامی باغی.....	۷۹
نقش مراکز پژوهشی پارلمانی در تصمیم‌سازی (مطالعه موردی: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)/ عبدالرضا فاضلی.....	۸۳

- تحول در ماهیت و نقش پژوهش‌های پارلمانی: از کمک به قانونگذاری تا توسعه
هوشمندی استراتژیک در سطح ملی (مطالعه موردی: ارزیابی فناوری پارلمانی)/
سیدسروش قاضی‌نوری..... ۸۷
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و گسترش مطالعات پارلمانی/ نرگس
کلاکی..... ۸۹
- بایسته‌های موازین اسلامی در تعریف جرم سیاسی/ جلیل محبی..... ۹۱
- نقش مجلس شورای اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با
تأکید بر قضیه هسته‌ای ایران/ علی محمدیان..... ۹۳
- نسبت ارزیابی تأثیرات و ارزیابی اجرای قانون (بررسی موردی: گزارش‌های مرکز
پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در دوره هشتم قانونگذاری)/ احمد مرکز
مالمیری..... ۹۷
- الزامات و چارچوب تهیه پیوست فرهنگی و اجتماعی در تصویب طرح‌ها و لوایح/
رضا مستمع..... ۱۰۱
- نقد و بررسی قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور/ میثم موسی‌پور... ۱۰۳
- تبیین چارچوب نظارتی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در
بودجه‌های پژوهشی (مطالعه موردی: چالش‌ها و فرصت‌های تخصیص بودجه
پژوهشی قانون بودجه سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ کل کشور)/ سیدمجید هاشمی
طغرالجردی..... ۱۰۵
- تحلیل وضعیت پایش و ارزشیابی آثار قوانین و برنامه‌ها بر جوامع هدف در ایران
و تبیین رویکردهای غیرمتمرکز و هزینه - اثربخش/ حجت‌اله ورمزیاری..... ۱۰۷
- تأثیر دیپلماسی پارلمانی در همکاری‌های منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و
ترکیه/ محمد یزدان پناه..... ۱۱۱

پیشگفتار

پژوهش، نوعی مطالعه نظام‌مند و مبتنی بر داده‌های علمی است که روابط احتمالی میان پدیده‌های گوناگون طبیعی و انسانی را تبیین می‌کند و یا از نوع کاربردی است که مستقیماً به دنبال یافتن راه‌حلهایی برای مشکلات و مسائل جاری می‌باشد و یا از نوع بنیادی است که به گسترش دامنه علم بشری در زمینه یا موضوع خاصی کمک می‌کند. مزایای هر دو نوع پژوهش دیر یا زود نصیب جامعه می‌شود. نقش پژوهش در توسعه همه‌جانبه کشورها چنان برجسته و انکارناپذیر است که آن را بی‌تردید می‌توان نیروی محرک توسعه در همه حوزه‌ها اعم از فرهنگ، اقتصاد، سیاست و امنیت جامعه دانست.

به‌رغم افزایش وزن پژوهش در سطح جامعه و دستاوردهای امیدبخشی که در حوزه‌های علمی گوناگون به یمن کاربست پژوهش به‌دست آمده است، هنوز به نقطه قابل قبول دست نیافته‌ایم. در کشور ما این حوزه هنوز در ذهن سیاستگذاران، تصمیم‌سازان و مدیران کلان جایگاه خود را به‌عنوان فرهنگ پیدا نکرده است. تثبیت فرهنگ پژوهشی در میان مدیران و مسئولان

به آنها کمک می‌کند تا درک مناسبی از محیط خویش داشته باشند و در مواقع مقتضی، تصمیم‌های مفید و کارسازی اتخاذ کنند. نگاه پژوهش‌محور نه تنها موجب افزایش تخصص‌گرایی در کشور می‌شود، بلکه تعهد شغلی کارکنان و مدیران را ارتقا می‌بخشد؛ زیرا آگاهی از جوانب مختلف یک موضوع یا عرصه اجتماعی، فی‌نفسه تصمیم‌ساز یا تصمیم‌گیرنده را درگیر مسئولیت خود می‌کند. برخورداری از نگاه علمی - پژوهشی، تعهد و بازده عملی افراد یک جامعه را بالا می‌برد و این امکان را به‌وجود می‌آورد که هرکسی در هر شغل و جایگاهی که قرار دارد، وظایف و مسئولیت‌های خویش را به نحو احسن انجام دهد. بنابراین تدوین قوانین راهگشا و مشوق از یک‌طرف و عزم ملی و عمومی از طرف دیگر از ضرورت‌های نهادینه کردن فرهنگ پژوهش در اذهان برنامه‌ریزان، تصمیم‌سازان و آحاد جامعه است.

پژوهش یک فرایند است و به‌عنوان عامل تصمیم‌ساز هرچه از جامعیت، دقت و سرعت بیشتری برخوردار باشد خروجی و نتایج بهتر و کامل‌تری را به‌دنبال خواهد داشت. ورودی‌های این فرایند مهم عبارت‌اند از: نیروی انسانی کارآمد، منابع مالی کافی و قوانین و مقررات مناسب.

خوشبختانه در کشور ما مشکل چندانی از لحاظ نیروی انسانی مورد نیاز وجود ندارد؛ زیرا تجربه سال‌های اخیر نشان داده است که دانشمندان و به‌خصوص محققان جوان کشورمان به خودباوری قابل تحسینی دست یافته‌اند و دستاوردهای این باور مقدس در عرصه‌های مختلف نمود داشته است که از آن جمله

می‌توان به نتایج و پیشرفت‌های به‌دست آمده در زمینه انرژی هسته‌ای، سلول‌های بنیادی، نانو تکنولوژی و بیوتکنولوژی و صنایع هوا - فضا اشاره کرد. اما متأسفانه از نظر منابع مالی به‌علت دشواری‌های سال‌های اخیر، بودجه پژوهشی بسیاری از نهادها و مؤسسات دولتی و خصوصی قطع شده و یا کاهش یافته است. مشکل بعدی از منظر مالی، نحوه سازمان‌دهی این منابع و توزیع آن برای دسترسی راحت و به‌موقع محققان در مراکز مختلف پژوهشی است. از این‌رو، کمیت و کیفیت سازمان‌دهی منابع مالی مرتبط با امر پژوهش، برای انطباق با شرایط کنونی کشور نیازمند برنامه‌ریزی مجدد است.

از حیث قوانین و مقررات نیز وجود قوانین شفاف و تسهیلگر که تعامل بین مراکز مختلف تصمیم‌گیری را راحت‌تر و روان‌تر کند می‌تواند روند پژوهش‌محوری توسعه کشور را در همه زمینه‌ها تسریع بخشد. بنابراین نقش قوه مقننه و آگاهی و اعتقاد نمایندگان محترم مردم در مجلس شورای اسلامی در سمت‌وسو دادن به امور پژوهشی و شتاب بخشیدن به آن بی‌بدیل است. با عنایت به نقش و جایگاه مجلس شورای اسلامی در سازمان‌دهی و جهت‌دهی تصمیم‌گیری‌های راهبردی از یک‌سو و ضرورت امر پژوهش در توسعه ملی کشور از سوی دیگر، بیش‌ازپیش می‌توان به اهمیت پژوهش در حوزه قانونگذاری پی برد. اطلاعات حاصل از پژوهش‌های کاربردی هم می‌تواند به ارائه طرح‌های سودمند از جانب نمایندگان محترم مجلس ختم شود و هم در تصحیح و تعدیل لوایح ارسالی از سوی دولت مفید خواهد بود. آگاهی

نمایندگان از پژوهش‌های بنیادی نیز می‌تواند آنها را در تصویب قوانین کلان و راهبردی کشور یاری کند. بر این اساس پژوهش حداقل در سه حوزه مهم، تأثیرات مستقیم و غیرمستقیمی دارد که عبارت‌اند از: اقتصاد، امنیت و فرهنگ.

با توجه به اهمیت نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری و در راستای ایجاد ارتباط مؤثر و سازنده میان جامعه تصمیم‌گیری و اندیشمندان داخلی به‌عنوان موتور محرک و تصمیم‌ساز کشور، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با مشارکت فرهیختگان علمی کشور اقدام به برگزاری دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری کرد که مجموعه پیش رو حاوی چکیده مقالات ارسالی به دبیرخانه همایش است. امیدواریم که این همایش بستری نو برای تعامل بیشتر تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان کشور ایجاد کند و مطالب منتشر شده در راستای رفع خلأهای قانونی مؤثر واقع شود. در انتها از همه دست‌اندرکاران و همکارانی که در برگزاری همایش ما را کمک و راهنمایی کردند تشکر می‌کنم.

دکتر کاظم جلالی

رئیس مرکز پژوهش‌ها

مقدمه

مهم‌ترین عنصر قانونگذاری در بعد ساختاری توجه به نظام سیاسی، ملزومات منطقه‌ای و فرهنگ بومی است. در وضع قانون مهم‌ترین عناصر آگاهی و بصیرت لازم، تشخیص نیازمندی‌ها و آینده‌نگری در ایجاد قانون است. همین‌طور یکی از ابعاد قانون توجه به جایگاه آن است که چگونه به نظم، سامان‌دهی و سعادت جمعی می‌انجامد. بر همین اساس می‌توان استدلال کرد که قانون با نظم ارتباط دارد و به جامعه شخصیت و انسجام می‌بخشد و به ظهور قابلیت‌های انسان‌ها در حوزه زندگی سیاسی و اجتماعی منجر می‌شود. آرامش جامعه منوط به اجرای دقیق و آگاهانه قانون است. همین ابعاد اثرگذاری قانون منجر به اهمیت یافتن جایگاه قانونگذاری می‌شود. به همین دلیل توجه به امر پژوهش در فرایند قانونگذاری قابل بررسی است که از طریق آن امر قانونگذاری توسعه یافته و فرایند وصول به مطلوب با سازوکارهای نظام‌مند تسهیل می‌گردد و در نهایت به تقویت تصمیم‌گیری و قدرت ملی منجر می‌شود. بر این اساس سطح دانش و آگاهی بر فرایند قانونگذاری تأثیر مستقیم گذاشته و در تعامل با نخبگان، احزاب و کارشناسان و

افکار عمومی، استحکام درونی و ضمانت اجرای قانون افزایش می‌یابد. با عنایت به این مهم و برای از بین بردن گسست میان نظریه و عمل، تأسیس مراکز پژوهشی راهبردی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با این اولویت و با نگاه راهبردی تقنینی از مراکز حساس و اثرگذار در جامعه علمی و تصمیم‌سازی کشور است. به همین دلیل اهمیت فرایند قانونگذاری و بررسی راهکارهای لازم برای برطرف کردن خلأهای موجود در این زمینه، مرکز پژوهش‌های مجلس را بر آن داشت که پس از برگزاری اولین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری، دومین همایش را به‌منظور رفع کاستی‌ها و نواقص موجود در امر تقنین و اجرای قوانین در کشور فراهم نماید. به‌رغم زمان کوتاه فراخوان مقالات، استقبال خوبی از سوی جامعه علمی به‌عمل آمد و همین امر نشان‌دهنده تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌های مجلس در میان اندیشمندان و صاحب‌نظران کشور است. دومین همایش ملی نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری به دنبال دستیابی به اهداف زیر است:

۱. افزایش همکاری متقابل میان جامعه علمی کشور و نمایندگان مجلس شورای اسلامی،
۲. ترسیم افق مطلوب برای کارایی بیشتر مرکز پژوهش‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهاد تحقیقاتی قوه مقننه،
۳. ترسیم افق مطلوب در تعامل میان نظریه و عمل،

۴. ایجاد گفتمانی مقدماتی برای طرح کلان همکاری میان مجلس شورای اسلامی و سایر پارلمان‌های دنیا برای سال آینده درخصوص نقش پژوهش در قانونگذاری،
۵. ایجاد انگیزه و نشاط علمی میان پژوهشگران مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی،
۶. تعامل با اندیشمندان داخلی در راستای تقویت شبکه‌سازی نخبگان.

در انتها لازم است از کمک‌ها و راهنمایی‌های آقای دکتر کاظم جلالی، رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس و آقای دکتر جواد جهانگیرزاده، قائم مقام مرکز قدردانی کنم؛ چرا که این مهم بدون حمایت‌های آنان محقق نمی‌شد. لازم می‌دانم از آقایان اسداله افشون مدیرکل حوزه ریاست مرکز، علی ورامینی معاون اجرایی مرکز، امیر کرمی، مهدی مهدویان، حسن هادی‌بیگلر و حسن بهار که به هرچه باشکوه‌تر برگزار شدن همایش کمک کردند سپاسگزاری نمایم. همچنین از همکاران دفتر فصلنامه آقای اصغر فرض‌اله‌زاده و خانم‌ها شیوا امین اسکندری، ناهید عطاردی، نسیم ثانوی، مهدیه قمچیلی، لیلا کاظمی که در آماده‌سازی و انتشار این مجموعه تلاش کردند قدردانی می‌نمایم.

مهدی ذوالفقاری

دبیر همایش

تأثیر پژوهش در قانونگذاری و کاهش ضریب تخطی از قانون در اجتماع (مطالعه موردی: ایران)

راضیه آزادوار*

امروزه تأثیر پژوهش در قانونگذاری در هیچ کجای دنیا و بر هیچ کس پوشیده نیست و همه بر این مسئله واقفاند که مشارکت نخبگان و صاحب نظران در ارائه راه حل ها و رفع نواقص در مسیر قانونگذاری سبب می شود مردم آن کشور در اجتماع بیشتر بر اصول قانونی احترام بگذارند و از آن تخطی نکنند. در حال حاضر یکی از مشکلات جامعه ما قانون ستیزی و قانون گریزی است که ریشه این مسئله را می توان در تاریخ ایران جست، که چگونه رأی شخصی حاکم به عنوان قانون بر مردم تحمیل و دیکته می شد. در چنین وضعیتی مردم هیچ تأثیری در تدوین قانون نداشتند و هیچ گاه قانون به نفع آنان در جامعه اجرا نمی شد. به تدریج برای مردم این ذهنیت به وجود آمد که قانون نوشته اقویاست و صرفاً به منظور منافع آنان اعمال می شود.

متأسفانه این طرز تفکر و ذهنیت درباره قانونگذاری اکنون نیز تسری پیدا کرده است و تنها راهکار مقابله با این طرز نگرش

* دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد

در جامعه، مقابله با معضل قانون‌گریزی و کاهش ضریب قانون‌ستیزی از طریق مشارکت نخبگان فکری با نخبگان ابزاری در امر قانونگذاری است. ازاین‌رو نخبگان فکری می‌توانند با پژوهش به بررسی عوامل قانون‌گریزی، قانون‌ستیزی و ارائه پیشنهاد بپردازند. بر همین اساس پژوهش پیش‌رو، به بررسی تأثیر پژوهش در کاهش تخطی از قانون و تخلفات ناشی از آن می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: پژوهش؛ قانونگذاری؛ قانون‌ستیزی؛ قانون‌گریزی؛ نخبگان فکری؛ نخبگان ابزاری

آسیب‌شناسی ارائه طرح‌ها در مقایسه با لوایح

ضیاءاله احمدی جوبنه، * محمد وفایی**

مبادی فرایند قانونگذاری به ترتیب عبارت‌اند از: طرح نمایندگان، لایحه دولت، طرح شورای عالی استان‌ها. این فرایند از سه مقطع زمانی تبدیل ایده به پیشنهاد حقوقی در قالب مورد قبول قانون اساسی، تبدیل پیشنهاد به قانون و اجرایی شدن قانون در جامعه تشکیل شده است. پیشنهادها بنا به اینکه در هریک از مقاطع چه فرایندی را پشت سر گذاشته‌اند می‌توانند سرانجام متفاوتی داشته باشند (قانون، معوق یا بایگانی).

در این پژوهش سعی بر آن است تا ابتدا شاخص‌هایی برای این مقاطع جهت مقایسه طرح‌ها و لوایح براساس نظرات خبرگان حوزه قانونگذاری تعیین شود. برای مثال به مواردی نظیر «شناسایی صحیح نیازها» یا «شناسایی حدود اختیارات و تدوین حکم بر اساس آن» در قسمت اول، «میزان فوریت» یا «کمسیون(های) مرتبط» در قسمت دوم و در پایان به «استفاده صحیح و به‌موقع از ابزارهای نظارتی» می‌توان اشاره کرد. سپس این شاخص‌ها را ارکان قانونگذاری اندازه‌گیری می‌کنند. نتایج این پژوهش علاوه بر ترسیم دورنمایی از وضعیت آتی پیشنهادها برای قانونگذاران محترم، توانایی الگوبرداری

* کارشناسی ارشد حقوق

** دانشجوی دکتری مهندسی صنایع

۱۲ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

هریک از مراجع صدور پیشنهادهای تقنینی از نقاط قوت یکدیگر و پوشش نقاط ضعف خود را فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها: طرح؛ لایحه؛ قانونگذاری؛ پژوهش؛ مجلس شورای اسلامی

پژوهش و قانونگذاری جغرافیایی؛ ملاحظات برای قانونگذاری بهتر در جمهوری اسلامی ایران

محمد مهدی احمدی معین،* مهدی ذوالفقاری**

ایران کشوری پهناور است که از تنوع بسیار زیاد جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی برخوردار است. این گوناگونی موجب شده در هریک از قسمت‌های جغرافیایی کشور اوضاع متفاوتی حکم‌فرما باشد. درحالی‌که قوانین مصوب در جمهوری اسلامی ایران همه در سطح ملی تصویب شده و به‌رغم وضعیت متفاوت مذکور، برای همه به‌طور یکسان به اجرا گذاشته می‌شود. این مسئله در برخی از مناطق کشور که (به‌لحاظ موقعیت خاص حاکم بر آن) همخوانی مناسبی با قوانین وضع شده در سطح ملی ندارند موجب آسیب‌پذیری‌شان شده و ضمن کاهش کارایی قوانین در این مناطق، مزیت‌های نسبی و ظرفیت‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی آنها را مورد توجه و بهره‌برداری مناسب قرار نمی‌دهد.

* دانشجوی دکتری علوم سیاسی (گرایش مسائل ایران)، دانشگاه تهران، پژوهشگر دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
** عضو هیئت علمی دانشگاه لرستان، مدیر گروه امنیتی دفاعی دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۴ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

در این مطالعه سعی شده است با اشاره به تأثیر پژوهش در قانونگذاری، لزوم توجه به این تفاوت‌ها و تعریف قوانین را متناسب با اوضاع هریک از این مناطق بررسی کنیم که حاصل آن ضرورت توجه به قانونگذاری جغرافیایی است.

کلیدواژه‌ها: ایران؛ پژوهش؛ مزیت نسبی؛ محرومیت نسبی؛ قانونگذاری جغرافیایی

نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری

محمودرضا ارشد*

این تحقیق به بررسی پژوهش در فرایند قانونگذاری می‌پردازد. پژوهش به فرایند بررسی نیازهای اجتماعی با ابزارهای علمی و منطقی گفته می‌شود که چگونه نیازهای جامعه را بررسی و مسائل اجتماعی را کشف و حل کنیم. آنچه که با تحقیق و پژوهش به دست آید و از اعتبار علمی برخوردار شود چنانچه به صورت مدون درآید قانون می‌شود. قانونگذاری فرایند اختصاص قانون برای گروه‌های جامعه است که باید صحیح انجام شود. در این تحقیق پس از بیان مقدمه‌ای درباره اهمیت تحقیق و پژوهش به تشریح فرایند علمی پژوهش، منبع قانون (ازمنظر جامعه‌شناسی) یا همان نظام فرهنگی، فرایند قانونگذاری یا نظام اجتماعی و فرایند اجرای قانون می‌پردازد که در دو نظام سیاسی و اقتصادی انجام می‌شود. با توجه به مراحل یاد شده اهمیت هریک از نهادهای اجتماعی به ترتیب خانواده و نظام آموزشی و پرورشی، مجلس و دولت بیان می‌شود.

کلیدواژه‌ها: قانونگذاری؛ قانون اساسی؛ پژوهش؛ مجلس شورای اسلامی

چالش‌های فراروی نظام بودجه‌ریزی و نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در اصلاح فرایند بودجه‌نویسی

محمد اسماعیل زاده*

صرفه‌جویی و اثربخشی دو عامل مهم در بودجه‌ریزی است که باید به آن توجه شود. عملیات بودجه‌ریزی بر مبنای عملکرد طبقه‌بندی، به‌نحوی است که هدف‌ها شفاف‌تر بیان می‌شوند، ارزیابی بودجه آسان‌تر بوده و در روش هزینه‌یابی ارتباط بین داده و ستانده مورد توجه قرار می‌گیرد. مهم‌ترین هدف نظام بودجه‌ریزی، اصلاح عملکرد نظام مدیریت بخش عمومی و افزایش اثربخشی مخارج این بخش است. این مقاله ضمن بررسی چالش‌های فراروی بودجه‌ریزی در ایران به بیان راهبردهایی برای تحقق صحیح و عینی سیاست‌های بودجه‌ریزی و به برخی از سیاستگذاری‌های کلان در این خصوص می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: بودجه؛ عملکردی؛ اثربخشی؛ سیاستگذاری؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

نقش مراکز پژوهشی در شکل‌گیری و تنظیم سیاست خارجی

مهدی امیری*

افزایش پیچیدگی موضوعات و معادلات بین‌المللی ضرورت به‌کارگیری سازوکارهای مناسب برای شناخت هرچه بهتر پدیده‌های جهانی را به یکی از الزامات قاطع در تدوین و تنظیم سیاست خارجی کارآمد تبدیل کرده است. تا زمانی که حکومت‌ها به درک جوانب مختلف یک موضوع یا پدیده جهانی قادر نباشند امکان اتخاذ جهت‌گیری و راهبرد مناسب را در قبال آن نخواهند داشت. این واقعیت موجب می‌شود تا مجموعه نیروهایی که عملکرد و کارکرد آنها به‌منظور تبیین و شناخت بهتر مسائل بین‌المللی است اهمیت فراوانی در چرخه سیاست‌گذاری خارجی بیابند. درواقع تدوین هر سیاست خارجی موفق و تأمین اهداف و اولویت‌های ملحوظ در آن تا حد بسیار زیادی نیازمند توجه به فعالیت کارشناسی است. بر همین اساس، امروزه در بسیاری از کشورهای جهان، مراکز و محافل پژوهشی و علمی نقش مؤثری در تبیین مسائل و موضوعات مرتبط با سیاست خارجی و تجویز راهبردهای مقتضی ایفا

* دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی، مدیر گروه سیاست خارجی دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

می‌کنند. مراکز پژوهشی چه آنهایی که در خدمت نهاد دولت یا پارلمان هستند و چه آنهایی که ماهیتی غیرحکومتی دارند در بسیاری از کشورها به بازوی مؤثر در تنظیم سیاست خارجی تبدیل شده‌اند.

میزان تأثیرگذاری مراکز پژوهشی بر روند شکل‌گیری و اجرای سیاست خارجی عموماً به میزان استقبال نظام سیاسی از ورود آنها به این حوزه بستگی دارد. مشارکت این مراکز در سیاست خارجی می‌تواند به شیوه‌های مختلفی صورت پذیرد: ایده‌پردازی، تربیت نیروی کارشناسی و حضور اعضای مراکز پژوهشی در حکومت، ارائه مشاوره، گردهم آوردن کارشناسان سیاست خارجی، ارتباط با سیاست‌مداران و تصمیم‌گیرندگان، تأثیرگذاری بر روابط دوجانبه، حساس کردن افکار عمومی درباره مسائل سیاست خارجی، مشارکت در فرایند جهانی ایجاد صلح و توسعه روابط بین‌المللی و مشارکت در کنفرانس‌های بین‌المللی از جمله مهم‌ترین این شیوه‌ها به حساب می‌آید. مراکز پژوهشی این‌گونه توانسته‌اند تأثیر چشمگیری بر فرایند سیاست خارجی و تعیین ترجیحات فرامرزی نظام‌های سیاسی خود برجای بگذارند.

کلیدواژه‌ها: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ سیاستگذاری؛ سیاست خارجی؛ نظام سیاسی

نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری مالکیت صنعتی در ایران

مرتضی براتی،* مهدی فقیهی**

حمایت و صیانت از دارایی‌های فکری مخترعان و مبتکران نقش بسزایی در ترویج علم و فناوری داشته و از پیش‌نیازهای مهم ورود ایده‌ها و طرح‌های کاربردی به مرحله تجاری‌سازی در نظام نوآوری محسوب می‌شود. مالکیت صنعتی از شاخه‌های اصلی مالکیت فکری است که مواردی همچون اختراعات، علائم تجاری، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری را دربرمی‌گیرد. تدوین قوانین ملی و بین‌المللی برای حمایت از مالکیت صنعتی ازسوی کشورها و مجامع بین‌المللی اهمیت موضوع را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد. این پژوهش با هدف بهبود قانونگذاری در عرصه مالکیت صنعتی، به معرفی اجمالی آن پرداخته و با مطالعه و بررسی فرایند علمی ثبت اختراعات ملی و فراملی کشورهای مختلف، به ارائه راهکارها و توصیه‌های سیاستی در نظام ثبت اختراع ایران می‌پردازد.

* دانشجوی دکتری بیوتکنولوژی، دانشگاه زنجان

** دانشجوی دکتری تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، عضو هیئت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

براساس مطالعات انجام شده، قانون فعلی ثبت اختراعات در موارد زیادی از جمله حفظ حقوق مخترعان درخصوص دوره محرمانگی، افشای مؤثر و کامل اطلاعات، فرایند ثبت و اعتبار گواهینامه‌های اختراعات و مسائل دیگر دارای نواقص متعددی است که لازمه رسیدن به وضعیت مطلوب، انجام اصلاحاتی در قانون و ساختار نظام ثبت اختراع است.

گفتنی است خروجی این پژوهش در قالب پیش‌نویس طرح «حمایت از مالکیت صنعتی» ازطرف مرکز پژوهش‌ها به مجلس ارائه شده است که اکنون این طرح در مجلس اعلام وصول شده و یک فوریت نیز اخذ کرده است.

کلیدواژه‌ها: حق اختراع؛ حمایت از مالکیت صنعتی؛ نظام ثبت اختراع؛ نظام نوآوری

دیپلماسی پارلمانی و تأثیر آن بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

سیدحسین حسینی*

دیپلماسی پارلمانی از ابزارهای نوین تأمین منافع و ملاحظات کشورها در نظام بین‌الملل محسوب می‌شود. به همین دلیل تمایل برای توسعه و تقویت آن در کشورها و مناطق مختلف افزایش پیدا کرده است. اکنون این مسئله به رسمیت شناخت شده است که دیپلماسی پارلمانی بخش مهم و مؤثری از دیپلماسی عمومی هر کشور به حساب می‌آید.

امروزه در بسیاری از کشورها موضوع تخصیص ظرفیت‌های مناسب به دیپلماسی پارلمانی به‌طور خاص در دستور کار قرار گرفته است. از این‌رو، در سال‌های اخیر نیز ایران به فعال‌سازی نهاد پارلمان در فعالیت‌های دیپلماتیک پرداخته است. مجلس شورای اسلامی با ابزارها و سازوکارهای مختلف مایل به ورود به موضوعات مرتبط با حوزه سیاست خارجی بوده است. البته در ایران دخالت مجلس در مسائل سیاست خارجی از سابقه دیرینه‌ای برخوردار است و می‌توان این موضوع را از ابتدای تشکیل نهاد مجلس در کشور مورد بررسی قرار داد. درواقع

* کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، کارشناسی ارشد گروه مطالعات پارلمانی، دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تاریخچه نقش آفرینی مجالس قانونگذاری ایران در حوزه سیاست خارجی در دو مقطع پیش و پس از انقلاب اسلامی قابلیت ارزیابی دارد. اگرچه ادوار نخستین مجلس در ایران هم از جانب حکومت داخلی و هم از طرف قدرت‌های بزرگ خارجی تحت فشار قرار داشتند، اما توانستند برخی تصمیمات مهم و تأثیرگذاری را در عرصه روابط خارجی اتخاذ کنند.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مجلس شورای اسلامی بعد از نهادهایی چون رهبری، ریاست جمهوری، شورای عالی امنیت ملی و وزارت امور خارجه از جمله نهادهای اثرگذار بر فرایند تدوین سیاست خارجی کشور بوده است. این صلاحیت به موجب اصولی از قانون اساسی به مجلس داده شده تا در این فرایند دخالتی اثرگذار داشته باشد. باین حال مجلس شورای اسلامی در برخی مقاطع کمتر در حوزه سیاست و روابط خارجی مایل به فعالیت بوده است. ولی در سال‌های اخیر و به‌ویژه در دوره هشتم و نهم مجلس شورای اسلامی ایران به دلیل برخی ابتکارات شخصی یا نهادی موفق شد روند دیپلماسی پارلمانی را در کشور تقویت کند.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی پارلمانی؛ سیاست خارجی؛ جمهوری اسلامی ایران؛ مجلس شورای اسلامی

نقش دیپلماسی عمومی و قدرت نرم مجلس شورای اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

سید محمدحسین حسینی*

دیپلماسی عمومی را ادموند گولین در سال ۱۹۶۵ مطرح کرد و ترکیبی از اطلاعات و تبلیغات را برای تأثیرگذاری بر بخش‌های دولتی و غیردولتی دیگر کشورها به کار برد. این دیپلماسی ترکیبی از تحولات فناوری، ایده‌های جدید، توانایی‌های شبکه‌ای، بازیگران غیردولتی و روابط پویا با جامعه مدنی جهانی بوده و مخاطب آن علاوه بر دولت‌ها، بازیگران قلمرو عمومی داخلی و جهانی هستند. کاربست این مفهوم باعث افزایش قدرت نرم یا هوشمندانه هر کشور و توسعه نفوذ آن در عرصه جهانی می‌شود. مجلس شورای اسلامی نیز از جمله نهادهایی است که می‌تواند از طریق دیپلماسی پارلمانی و عمومی در پیشبرد سیاست خارجی مؤثر واقع شود. سؤالی که مطرح است اینکه دیپلماسی عمومی و قدرت نرم از چه جایگاهی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی برخوردار است؟ فرضیه مورد نظر این است که با توجه به اهمیت روزافزون

* دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشکده روابط بین‌الملل
وزارت امور خارجه

دیپلماسی عمومی و تبلیغات در عرصه سیاست خارجی، مجلس شورای اسلامی تلاش می‌کند تا در این زمینه به فعالیتهای لازم بپردازد. این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و منابع کتابخانه‌ای به تبیین مفاهیم دیپلماسی عمومی، قدرت نرم و راهبردهای جمهوری اسلامی ایران برای پیشبرد سیاست خارجی کشور می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی عمومی؛ قدرت نرم؛ مجلس شورای اسلامی؛ جمهوری اسلامی ایران

بررسی اصل (۵۲) قانون اساسی در پرتو نظرات شورای نگهبان (توصیه‌هایی برای قانونگذاری)

سیدمحمد رضا حسینی،* محسن فاتحی‌زاده**

فصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به امور اقتصادی اختصاص دارد. از این میان، اصول (۵۲ و ۵۳) درباره بودجه کل کشور و اصول (۵۴ و ۵۵) ناظر بر تأسیس و عملکرد دیوان محاسبات کل کشور است. اختلاف در تفسیر احکام پیش‌بینی شده قانون اساسی در خصوص بودجه، از یک سو گاهی تعارض صلاحیت‌های قوا و دستگاه‌های مختلف و روشن نبودن محدوده عملکرد هریک را سبب شده است و از سوی دیگر شناخت ماهیت آنچه را که تحت عنوان بودجه مورد تصویب مجلس قرار می‌گیرد را با مشکل مواجه کرده است. نظراتی که شورای نگهبان در مقام تفسیر این اصول ارائه کرده، اگرچه به‌طور ناقص اما تا حدودی سؤالات مطرح را پاسخ‌گو است.

در این مقاله، اصل (۵۲) قانون اساسی که مبنای‌ترین قاعده ناظر بر بودجه‌ریزی است، از منظر اصول بودجه‌ریزی،

* دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه امام صادق (ع)، کارشناس دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

** دانشجوی دکتری اقتصاد، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، معاون دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

صلاحیت‌ها و ابهام در تفسیر عبارات را بررسی می‌کند. به این منظور، نظرات تفسیری و تطبیقی شورای نگهبان به‌عنوان مرجع صلاحیت‌دار برای تفسیر اصول قانون اساسی مورد مذاقه قرار خواهد گرفت و در نهایت چنانچه نظرات این مرجع با اصول بودجه‌ریزی متفاوت بود، پیشنهادهای اصلاحی ارائه می‌شود.

گفتنی است، این مقاله شامل چهار قسمت است. در قسمت نخست، مفاهیم ناظر بر اصل (۵۲) قانون اساسی و اختلاف‌نظرها در تفسیر این اصل را بررسی می‌کنیم. در قسمت دوم، تطبیق مفاهیم معرفی شده در قسمت نخست با اصول بودجه‌ریزی بررسی خواهد شد. قسمت سوم به بررسی نظرات شورای نگهبان در مورد اصل (۵۲) قانون اساسی به تفکیک نظرات تفسیری و تطبیقی اختصاص خواهد داشت. در قسمت پایانی نیز، جمع‌بندی مطالب و پیشنهادهایی برای مجلس به‌عنوان نهاد قانونگذاری و شورای نگهبان به‌عنوان نهاد تطبیق‌دهنده مصوبات با قانون اساسی ارائه خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: بودجه؛ قانون اساسی؛ اصول بودجه‌ریزی؛ حقوق و اقتصاد

نقش پژوهش در حوزه نظارت بر اجرای قوانین

سیدحسین حسینی نژاد*

اجرای سلیقه‌ای قوانین مختلف از خصوصیات بارز، معمول و متداول همه مجریان قانون بوده که بنا به نظارت‌های احتمالی اعمالی، قوانین بازدارنده و مجازات‌های پیش‌بینی شده متفاوت خواهند بود و در گستره‌ای وسیع، از اعمال سلیقه در اجرای قانون گرفته تا اقدامات خلاف قانون در نوسان خواهند بود. یک قانون وقتی خوب خواهد بود که چند شرط را پشت سر بگذارد: اول دارای پشتوانه علمی، حقوقی و اجرایی در مرحله قانونگذاری باشد. دوم خوب نوشته شود و حتی‌الامکان فاقد ابهام در اجرا باشد. سوم همان‌گونه که نوشته شده است، قانونگذار اجرا کند. بدون شک تحقق بهترین نتایج در مراحل سه‌گانه فوق، بدون پشتوانه پژوهشی میسر نخواهد بود. در این مقاله سعی می‌شود به نقش پژوهش در حوزه نظارت بر اجرای صحیح قانون پرداخته شود که به‌نظر نگارنده، مهم‌ترین قسمت از مراحل سه‌گانه است.

* کارشناسی ارشد عمران، دانشگاه صنعتی شریف

۳۰ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ...

کلیدواژه‌ها: قانون اساسی؛ نظارت؛ پژوهش؛ مجلس شورای اسلامی

واکاوی نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در قانونگذاری؛ به‌منظور ایجاد شفافیت قانونی در فراگرد خصوصی‌سازی

محمد رضا حمیدی‌زاده،* مجید غلامی**

در این مطالعه، با جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای، عوامل عدم شفافیت قانونی فراگرد خصوصی‌سازی ایران با تأکید بر نقش مرکز پژوهش‌های مجلس مورد بررسی قرار می‌گیرد. فراگرد واگذاری‌های بخش دولتی به بخش خصوصی براساس اصل (۴۴)، نیازمند نظارت صحیح، مداوم و شفاف فرایند قانونگذاری و حقوقی است زیرا از یک‌طرف استقلال و بی‌طرفی نظام حقوقی و ساختار قوانین در کشورها که از شاخص‌های مهم نشان‌دهنده باز بودن اقتصادی هر کشور برای سرمایه‌گذاری است و رابطه قوی و مثبت با رشد اقتصادی کشورها دارد.

از طرف دیگر سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، شرکت در تجارت خارجی، به‌دست آوردن ارزهای خارجی و مانند اینها که از عوامل مرتبط با ساختار قوانین و مقررات مستلزم اخذ مجوزها و پروانه‌های خاص است، به‌همراه فساد در ساختار قضایی می‌تواند زمینه‌ساز فساد اقتصادی شود که از عوامل

* عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه شهید بهشتی

** کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه شهید بهشتی

محدودکننده خصوصی سازی و در نتیجه رشد اقتصادی است. تبلور مرکز پژوهش های مجلس در توانمندی قانونگذاری قوه مقننه است. عدم توجه کافی به پژوهش در تنظیم قوانین لازم و مناسب و هماهنگی و تطابق سطح کیفی و کمی آنها با سطح رشد اقتصادی و فنی در هر جامعه نهایتاً تنگناها و مشکلات عدیده ای را فراراه رشد و توسعه اقتصادی به خصوص فراگرد خصوصی سازی ایجاد خواهد کرد. مرکز پژوهش ها که مهم ترین نهاد تحقیقاتی قوه مقننه محسوب می شود می تواند تأثیر بسیار زیادی در قانونگذاری مناسب در کشور به منظور ایجاد شفافیت قانونی در فراگرد خصوصی سازی بگذارد.

کلیدواژه ها: پژوهش؛ مجلس؛ خصوصی سازی؛ قانونگذاری

**تبیین نقش و جایگاه مرکز پژوهش‌های مجلس
شورای اسلامی در تحقق اهداف سند چشم‌انداز
بیست‌ساله (مقایسه تطبیقی شاخص‌های
منتخب منطقه آسیای جنوب غربی)**

افشین حیدرپور*

چشم‌انداز درواقع تصویری مطلوب برای هموار ساختن مسیر توسعه اقتصادی - اجتماعی هر کشور به همراه دارد. این مهم زمانی اهمیت بیشتر می‌یابد که به فراخور موضوع عدالت بین‌نسلی، دستیابی به ثروت و اقتدار برای نسل‌های آتی کشور هدف اصلی برنامه چشم‌انداز باشد. به این منظور بخش علم و فناوری به‌طور عام و مؤسسات پژوهشی به‌طور خاص نقش ویژه‌ای از حیث مطالعه، ارزیابی و سیاستگذاری در تحقق اهداف سند چشم‌انداز کشور ایفا می‌کند.

مرکز پژوهش‌های مجلس به‌عنوان بازوی مشورتی، علمی و تحقیقاتی قوه مقننه از حیث انجام تحقیقات راهبردی و تاثیرگذاری در عرصه تصمیم‌گیری سیاستی، بر کسی پوشیده نیست. بر این اساس در مقاله حاضر ضمن تبیین این نقش، تصویر جایگاه و موقعیت برخی شاخص‌های منتخب سند

* دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، پژوهشگر ارشد دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

چشم‌انداز ارائه می‌شود. شواهد نشان می‌دهد به‌رغم تأکید قانون برنامه پنجم توسعه (ماده ۲۱۳) برای ارزیابی و سنجش پیشرفت کشور در چارچوب موازین چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و برنامه پنجم تاکنون که سه سال از این برنامه می‌گذرد، گزارش نظارتی منتشر نشده است. بنابراین پیشنهاد می‌شود مرکز پژوهش‌ها با همکاری دولت و دیگر دستگاه‌های نظارتی، گزارش رصد سالانه و میزان شکاف با سند چشم‌انداز را تهیه و هم‌زمان راهبردهای لازم را ارائه کنند.

بررسی نتایج حکایت از آن دارد که از بعد جایگاه علمی - با توجه به رتبه‌بندی بیست دانشگاه برتر کشورهای اسلامی - ایران رتبه اول را به خود اختصاص داده است و رقیب جدی حیطه کشورهای سند چشم‌انداز از بعد علمی، ترکیه است. بنابراین با کمی تلاش، هدف اصلی چشم‌انداز یعنی نیل به جایگاه اول منطقه دست‌یافتنی است، اما از بعد برخی شاخص‌های منتخب، جایگاه ایران خوب ارزیابی نمی‌شود و تلاش برای ارتقا و بهبود این شاخص‌ها مورد تأکید قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: سند چشم‌انداز؛ پیشرفت؛ پژوهش؛ موقعیت؛ مقایسه تطبیقی؛ توسعه

بررسی حوزه تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بر روند سیاستگذاری خارجی؛ با تأکید بر مطالعات کاربردی

علیرضا خرم‌روز*

حوزه تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌ها با توجه به کارکرد مطالعاتی و پژوهشی این مرکز باید کاربرد آن در حیطه سیاستگذاری مورد بررسی قرار گیرد. حوزه سیاستگذاری نیز با توجه به تقسیم‌بندی اجرایی، به استقلال عملکرد و تصمیم‌گیری داخلی از رفتار خارجی منجر می‌شود. در این پژوهش سعی شده است تا با تأکید بر مطالعات کاربردی در حوزه فعالیت‌های مرکز پژوهش‌ها به بررسی حوزه تأثیرگذاری این مطالعات در روند سیاستگذاری خارجی کشور بپردازد. بنابراین با استفاده از روش کتابخانه‌ای که از طریق توصیف و تبیین فعالیت‌های کاربردی مرکز پژوهش‌هاست به تشریح این حوزه تأثیرگذاری می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: مرکز پژوهش‌ها؛ مطالعات کاربردی؛ سیاستگذاری
خارجی

* کارشناسی ارشد مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا، دانشگاه علامه طباطبائی

نقش مجلس شورای اسلامی در تحقق چشم‌انداز ۱۴۰۴؛ با تأکید بر گسترش همکاری‌های بین‌المللی

علیرضا خرم‌روز*

یکی از اصول مورد تأکید در چشم‌انداز ۱۴۰۴ بحث گسترش همکاری‌های بین‌المللی است. مجلس در هر حاکمیت یکی از ارکان اصلی ارتباطات دیپلماتیک و بین‌المللی آن کشور است که می‌تواند در این زمینه نقش‌آفرینی کند. از این‌رو مجلس شورای اسلامی با تأکید بر یکی از اصول طرح شده در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مبنی بر گسترش همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند نقش مهمی را در صحنه دیپلماتیک ایفا کند. در این پژوهش سعی شده است تا با استفاده از روش کتابخانه‌ای با رویکرد توصیفی به نقش و حوزه فعالیت مجلس شورای اسلامی در حیطه ارتباطات دیپلماتیک بپردازد و به صورتی روشمند به بررسی ارتباط این حوزه فعالیت با تحقق ارکان اسناد چشم‌انداز ۱۴۰۴ اشاره کند.

کلیدواژه‌ها: مجلس شورای اسلامی؛ ارتباطات دیپلماتیک؛ سند چشم‌انداز ۱۴۰۴

* کارشناسی ارشد مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا، دانشگاه علامه طباطبائی

پژوهش و کارآمدسازی

مجلس شورای اسلامی در افق ایران ۱۴۰۴

مصطفی دلاورپور اقدام*

یکی از الزامات ارتقا و تثبیت جایگاه پژوهش‌های مجلس در مختصات نظام تقنینی - نظارتی و دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران، برخورداری از یک پشتوانه غنی علمی است که نقش اتاق فکر را برای قوه مقننه کشور ایفا می‌کند. نیازسنجی پژوهشی و انتقال مناسب و سریع تولیدات پژوهشی متقن و نظام‌مند، نه تنها در ارتقای وظایف نمایندگی مؤثر است بلکه با انتقال نظرهای کارشناسی از خلأ یا برعکس تورم قوانین جلوگیری می‌کند. به عبارتی ارتباط تنگاتنگی بین سامان‌دهی پژوهش‌های پارلمانی و کارآمدی مجلس شورای اسلامی وجود دارد.

یکی از ارکان قوه مقننه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی است که به‌نظر می‌رسد با مبنا قرار دادن اسناد بالادستی کشور و برای نقش‌آفرینی بیشتر در روندهای تقنینی، نظارتی و روابط بین‌الملل پارلمانی لازم است گام‌هایی برای بازسازی برخی ساختارها، روش‌ها و برنامه‌ها در دستور کار قرار گیرد.

شاقول نقشه راه پژوهشی مجلس شورای اسلامی، قانون اساسی، سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری، قوانین

* کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه، عضو هیئت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

برنامه پنج‌ساله توسعه و سند چشم‌انداز در افق ایران ۱۴۰۴ است که نقش محوری در راهبرد پژوهشی مجلس شورای اسلامی ایفا می‌کند. اهمیت پژوهش در سیاست‌های راهبردی پارلمان‌های دنیا به حدی است که مجالس قانونگذاری برخی کشورها با تدوین نقشه راه پژوهشی چهارساله، سیاست منسجمی را در حوزه مدیریت دانش نظام قانونگذاری ترسیم کرده‌اند چرا که حوزه پژوهش و ساختار قانونگذاری ارتباط منسجمی باهم دارند. در این مقاله با توجه به سه رکن آینده‌پژوهی، کارآمدسازی و همسوسازی سیاست‌ها با اسناد بالادستی؛ تلاش می‌شود ضمن اشاره به کاستی‌ها، راهکارهای لازم برای کارآمدسازی مرکز پژوهش‌ها در افق ایران ۱۴۰۴ اتخاذ شود.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی پارلمانی؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ قانون اساسی؛ اسناد بالادستی

تبیین رابطه متقابل پژوهش و قانونگذاری

سعید زارع گلمغانی*

پژوهش به معنای عام، بررسی یا کاوشی سخت‌کوشانه و به معنای خاص، تحقیق و تجربه‌ای جامع با هدف کشف واقعیت‌های نو و تفسیر درست این واقعیت‌ها، تجدیدنظر در نتیجه‌گیری‌ها، نظریه‌ها و قوانین پذیرفته شده در پرتو واقعیت‌های کشف شده و به‌کارگیری عملی نتیجه‌گیری‌ها، نظریه‌ها و قوانین جدید است. در معنایی دیگر، پژوهش فرایند رسیدن به راه‌حل‌های مطمئن از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند است.

قانون اساسی تعریف‌کننده اصول سیاسی، ساختار، سلسله‌مراتب، جایگاه، حدود قدرت سیاسی دولت هر کشور و تعیین و تضمین‌کننده حقوق شهروندان است. هیچ قانونی نباید با قانون اساسی مغایرت داشته باشد. به عبارت دیگر، قانون اساسی قانون تعیین‌کننده نظام حاکم است، مشخص می‌کند قدرت در کجا متمرکز است، روابط این قدرت حاکم با آزادی‌ها و حقوق افراد ملت چگونه است و این قوای حاکمه اعم از مجریه، مقننه و قضائیه چه اقتدارات و مسئولیت‌هایی در برابر ملت دارند. علاوه بر این، قانون اساسی مضامینی مانند پرچم ملی، سرود ملی، نشان ملی، پایتخت کشور و اصول حاکم بر سیاست‌های اقتصادی،

* کارشناسی ارشد باستان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز

برنامه‌های فرهنگی و روابط خارجی کشور را مورد توجه قرار می‌دهد. از این‌رو برای اعمال این قوانین به نحو احسن باید فرایند پژوهش برای رسیدن به راه‌حل مطمئن از طریق گردآوری، تحلیل و تفسیر داده‌ها به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی شده و نظام‌مند باشد.

تحقیقات زمانی با کارایی بیشتر مواجه است که جنبه کاربردی داشته باشد و ملموس در جامعه و وسیله‌ای برای شناسایی نیازها باشد. همچنین در متن آموزش نیز در فرایند یادگیری عنصری منفک‌ناپذیر باشد تا در اذهان به‌صورت عامل ثابت شکل گیرد و تأثیر مستقیم در نتایج زندگی فردی داشته باشد. برای افزایش کارایی مرکز پژوهش باید دسترسی به مراکز علمی تسهیل شود و همه ارگان‌های دولتی و غیردولتی و دانشگاه‌ها و مؤسسات نتایج فعالیت و تحقیقات خویش را با طبقه‌بندی موضوع در اختیار عموم قرار دهند. در این صورت با دیدن آخرین افق‌های پژوهشی مسیرهای جدید مورد تفحص و تحقیق قرار خواهد گرفت و محققانی که در زمینه نهاد تحقیقاتی مجلس تلاش می‌کنند بتوانند کاستی‌ها را شناخته و با عنایت به داده‌های آماری و قیاسی راهکاری مناسب در اختیار نمایندگان قرار داده و در نهایت با شناخت واقع‌بینانه بتوان خدمتی به جامعه انجام داد تا ثمره آن را نیز در جامعه جست‌وجو کرد. اگر پژوهش‌ها به‌طور دقیق و مطمئن باشد در نهایت به نتیجه می‌رسد و حتی مانع از اتلاف سرمایه، انرژی و پا گرفتن دلالتان به‌ظاهر علمی می‌شود.

_____ تبیین رابطه متقابل پژوهش و قانونگذاری ۴۳

کلیدواژه‌ها: قانونگذاری؛ پارلمان؛ پژوهش؛ قانون اساسی؛ نظام
سیاسی

آسیب‌شناسی مطالعات مکان مبنای

صورت گرفته در مرکز پژوهش‌های مجلس

شورای اسلامی

مهیار سجادیان،* ناهید سجادیان**

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی که بازوی توانمند مجلس به‌شمار می‌آید، هدفش انجام طرح‌های مطالعاتی و تحقیقاتی به‌منظور ارائه نظرهای کارشناسی و مشورتی به نمایندگان، کمیسیون‌ها و هیئت‌رئیس مجلس شورای اسلامی است که بنابر سابقه، نقش بسیار مؤثری در بیشتر قانون‌های تصویب شده مجلس داشته و در این خصوص تعدادی پژوهش با زمینه مکانی انجام شده است. اما مسئله این تحقیق آسیب‌هایی است که در مطالعات انجام شده مرکز پژوهش‌های مجلس مشاهده می‌شود.

بنابراین با توجه به اهمیت این مرکز، این پژوهش با روشی توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و اینترنتی به تحقیق پرداخت. بر مبنای یافته‌های تحقیق آسیب‌های جدی بر مطالعات مکان مبنای مرکز پژوهش‌های

* دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

** عضو هیئت علمی گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز

۴۶ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

مجلس چه در کمیت و چه در کیفیت و چه در حوزه‌های تحت پژوهش و عدم توجه به اولویت‌ها هم در فرم و هم در محتوا مشاهده می‌شود. به این منظور در انتها براساس یافته‌های تحقیق، راهکارهای کاربردی و سیاستی پیشنهاد شده است.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌شناسی؛ مطالعات مکان مبنا؛ قانون؛ مرکز پژوهش‌های مجلس

دیپلماسی پارلمانی و نقش آن در سیاست خارجی؛ با تأکید بر پرونده هسته‌ای ایران

زهره سلیمانی‌پور،* فهیمه عشرتی خلیل‌آباد**

گسترش نقش دیپلماسی پارلمانی به‌عنوان راهکاری برای تحقق همکاری‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، انعقاد قراردادهای اساسی بین کشورها و همچنین در حل و کاهش تنش‌های بین‌المللی در کنار وزارت امور خارجه مورد شناسایی است. در این میان اعضای مجالس و پارلمان‌های کشورها جایگاه خاصی در عرصه روابط دیپلماتیک یافته و حداقل در چهار دهه اخیر به‌دلیل از میان رفتن هرچه بیشتر مرزهای داخلی- خارجی در عرصه سیاست و روابط جهانی، نقش در حال افزایشی در دیپلماسی برعهده گرفته‌اند و هرچه بیشتر خود را درگیر امور خارج از مرزهای ملی کرده‌اند.

در این مقاله به بررسی نقش دیپلماسی پارلمانی در خلال پرونده هسته‌ای ایران می‌پردازیم و با استناد به چالش‌ها و فرصت‌های پیش آمده در نتیجه اتخاذ این سیاست طی سال‌های اخیر نشان خواهیم داد با توجه به ریشه‌های عمیق بدبینی و بی‌اعتمادی میان تهران و واشنگتن، مجلس شورای

* دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه فردوسی مشهد

** دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل، دانشگاه فردوسی مشهد

۴۸ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

اسلامی می‌تواند در کنار وزارت امور خارجه در تنش‌زدایی و حل مسالمت‌آمیز پرونده هسته‌ای ایران تأثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی؛ دیپلماسی پارلمانی؛ ایران؛ آمریکا؛ پرونده هسته‌ای

ارزیابی تأثیر فرهنگی طرح‌ها و لوایح؛ ضرورتی مغفول در فرایند قانونگذاری

مرتضی شکوهی*

امروزه دولت‌ها و نهادهای سیاستگذار در تلاش‌اند تا هنگام انجام پروژه‌های توسعه‌ای (مداخلات برنامه‌ریزی شده) و یا در سیاستگذاری‌هایی که انجام می‌دهند، بیشترین منافع و کمترین هزینه‌ها را متقبل شوند. به‌ویژه آن‌دسته از هزینه‌هایی که بر حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی تحمیل می‌شوند.

از آنجاکه این هزینه‌ها به‌سادگی قابل شناسایی، کمی کردن و اندازه‌گیری نیستند در محاسبات دولت‌ها و نهادهای سیاستگذار به‌طور دقیق به‌حساب نمی‌آیند. چنانچه بتوان این تأثیرات را پیشاپیش شناسایی کرد، می‌توانیم درباره اینکه چه مداخلات یا سیاست‌هایی را عملیاتی کرد و این مداخلات و سیاست‌ها به چه شکلی انجام شوند، تصمیم‌های بهتری اتخاذ کرد.

یکی از مناسب‌ترین راه‌های شناسایی آثار منفی و به حداقل رساندن آن و آثار مثبت و به حداکثر رساندن آن در

* کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، پژوهشگر ارشد دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

مداخلات و سیاست‌ها، ارزیابی تأثیرات این‌گونه طرح‌ها و اقدامات است.

چند سالی از مطرح شدن بحث ارزیابی و مخصوصاً ارزیابی تأثیر اجتماعی در ایران می‌گذرد. منظور کارشناسان ارزیابی تأثیر اجتماعی از مفهوم اجتماعی چنان گسترده است که هر چیزی از جمله جمعیت، محیط‌زیست و ... را شامل می‌شود و از این‌رو همواره ارزیابی تأثیر فرهنگی به‌عنوان بخش جزئی از فرایند ارزیابی تأثیر اجتماعی محسوب می‌شده است. اما از آنجاکه فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد، همه پیشرفت‌های جامعه و به‌طور کلی همه امور جامعه بستگی تام به فرهنگ دارد و خوشبختی و انحطاط ملت‌ها در گرو فرهنگ جامعه است. بنابراین بسیار لازم و ضروری است که هنگام اجرای هر نوع طرح، پروژه یا سیاستی، تأثیرات فرهنگی آن را به‌طور جداگانه ارزیابی کرد. در این میان ارزیابی تأثیر فرهنگی طرح‌ها و لوایح مخصوصاً طرح‌ها و لوایحی که دامنه تأثیرگذاری آنها در سطح ملی به‌نظر می‌رسد، بسیار ضروری است.

امروزه دریافته‌ایم که وقتی تأثیرات فرهنگی و اجتماعی قوانین لحاظ نشود، اجرای موفقیت‌آمیز آنها نیز به‌دلیل وجود طیفی از مسائل و موانع نظیر مقاومت مردمی، عدم مشارکت مردم در پیشبرد اقدامات و یا عواقب ناشی از تأثیرات منفی میسر نمی‌شود. این دست از قوانین می‌توانند مسائلی نظیر فرسایش سرمایه اجتماعی، ایجاد تضاد میان مردم و دولت،

نقض قانون، آسیب‌های اجتماعی و ایجاد تبعیض‌های اجتماعی را نیز به همراه داشته باشد و بروز مسائل مرتبط با هریک از این مقولات، دقیقاً برخلاف اهداف قانونگذار به‌شمار می‌رود. متأسفانه اکنون به‌رغم تأکیدات مقام معظم رهبری و قوانین موجود درخصوص ارزیابی تأثیر فرهنگی (پیوست فرهنگی) طرح‌های مهم، در حوزه قانونگذاری و در تهیه طرح و لوایح این امر مهم مغفول مانده است. در این مقاله سعی می‌شود علاوه بر ارائه تعریفی از ارزیابی تأثیر فرهنگی، به ضرورت انجام ارزیابی فرهنگی طرح‌ها و لوایح پرداخته و در نهایت یک مدل روشمند برای انجام چنین امری ارائه شود.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی تأثیر اجتماعی؛ ارزیابی تأثیر فرهنگی؛ پیوست فرهنگی؛ طرح‌ها و لوایح

بایسته‌های پژوهش برای قانونگذاری

مریم شمس فلاورجانی*

پژوهش امری است که قانونگذاری را کامل می‌کند و در عصر اطلاعات و یا به تعبیر بسیاری، عصر پارلمان‌ها نه یک انتخاب بلکه یک ضرورت است. وجود مرکز پژوهش پارلمانی در هر کشور نماد توسعه و پیشرفت آن کشور به‌سوی دموکراسی است و بنابراین نیاز است تا برای داشتن یک مرکز قوی پژوهش پارلمانی و به عبارت دقیق‌تر پژوهش‌های دقیق، مستقل، منطبق با واقعیت، جامع و میان‌رشته‌ای و بهنگام؛ همواره چاره‌اندیشی کرد. پژوهشی که حداکثر تأثیر را بر تدوین و تصویب قوانین داشته باشد تا بتوانیم بگوییم یک «قانون خوب» با در نظر گرفتن همه ملاحظات، تدوین و تصویب شده است.

اما این پژوهش چه‌وقت می‌تواند مثمر‌تر باشد و یک پژوهشگر پارلمانی چه زمانی یار قانونگذار است. چشم‌انداز هر پژوهش مناسب برای قانونگذاری چگونه و تا کجا باید باشد و از چه زمانی شروع می‌شود؟ مسیر مطلوب برای تهیه اطلاعات یک پژوهش مناسب چه مسیری است؟ منابع به چند دسته تقسیم می‌شود و منابع خوب برای پژوهش قانونگذاری کدام است؟ استفاده از نظرهای گروه‌های ذی‌نفع یا شهروندان عادی

* کارشناسی ارشد تاریخ، دانشگاه تربیت مدرس، پژوهشگر دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

که مشمولان قانون هستند چگونه باید باشد؟ از ایده‌های نخبگان و صاحب‌نظران مرتبط با موضوع چگونه و چه‌موقع باید استفاده کرد؟ نقاط ضعف پژوهش‌هایی که در مرکز پژوهش‌های مجلس صورت می‌گیرد چیست و چه راهکارهایی برای تقویت آن و اعتماد هرچه بیشتر نمایندگان به این پژوهش‌ها وجود دارد؟ گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس تا چه اندازه نیازهای قانونگذاری را پیش‌بینی می‌کند؟ و یا به عبارتی آینده‌پژوهی حوزه قانونگذاری برعهده کیست؟ نماینده یا پژوهشگر پارلمان؟ گزارش‌هایی که در مرکز پژوهش‌های مجلس انجام می‌شود به‌جز مواردی که درباره طرح یا لوایح است چگونه باید باشد و چه نقاط ضعفی دارد؟ و در نهایت شاخص‌های ارزیابی یک پژوهش خوب برای قانونگذاری چیست؟

موارد مورد بحث در این مقاله بر آن بوده تا گامی برای تحلیل مفهوم پژوهش خوب برای قانونگذاری با بهره‌گیری از مطالعات تطبیقی برداشته شود.

کلیدواژه‌ها: پژوهش خوب؛ قانونگذاری؛ پژوهشگر

پژوهش و قانونگذاری

(مطالعه موردی: خدمات پژوهشی کتابخانه

کنگره و فرایند قانونگذاری در آمریکا)

رضا شیرزادی*

یکی از ارکان اصلی نظام سیاسی، قانونگذاری است که مستلزم آگاهی، تشخیص، نیازسنجی و آینده‌نگری است. از این رو، تحقیق و پژوهش به‌منظور افزایش آگاهی و توانایی برای تصمیم‌گیری مناسب، پیش‌نیاز و ضرورت قانونگذاری است. امروزه در کنار قوه مقننه، کتابخانه‌ها و مراکز پژوهشی فعال و پویا حضور دارند. به‌طوری‌که یکی از آنها کتابخانه کنگره آمریکاست که از قدمت و وسعت فعالیت چشمگیری برخوردار است، بنابراین در این مقاله ضمن بررسی رابطه پژوهش و قانونگذاری، خدمات پژوهشی کتابخانه کنگره و نقش آن در فرایند قانونگذاری در آمریکا مورد بحث قرار می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: پژوهش؛ قانونگذاری؛ کتابخانه کنگره؛ مجلس شورای اسلامی

* دکتری علوم سیاسی، دانشگاه تهران، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی
واحد کرج

نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در اجرای تعهدات بین‌المللی زیست‌محیطی

صادق صالحی،* رضا یازرلو**

ایران همچون دیگر کشورها با مسائل و مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو است و مسائل زیست‌محیطی به‌دلیل عمومیت و فراگیری بیشتر در افکار عمومی جهان از اهمیت مضاعف برخوردار است. حل مسائل و مشکلات زیست‌محیطی نیازمند اشراف اطلاعاتی و پژوهش مهم‌ترین ابزار تحقق هدف مذکور است. به‌منظور مشارکت بین‌المللی و حل مسائل زیست‌محیطی، ایران به پذیرش بیش از ۴۸ معاهده بین‌المللی اقدام کرده است اما هیچ گزارش رسمی در مورد مفاد اجرایی این تعهدات به‌جز کنوانسیون کیوتو در دسترس نیست. عدم اجرای تعهدات بین‌المللی در برخی حوزه‌ها، دیگر دولت‌ها را در برابر ایران قرار می‌دهد، اما در درازمدت، علاوه‌بر دولت‌های خارجی، مردم جهان را در مقابل خود می‌بیند که تبعات منفی گسترده‌ای دارد. این در حالی است که کشور از ظرفیت بسیار بالایی زیست‌محیطی برخوردار بوده و نمونه‌عالی آن در اصل (۵۰) قانون اساسی منعکس است.

* عضو هیئت علمی گروه جامعه‌شناسی محیط‌زیست، دانشگاه مازندران

** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

از این رو تدوین قوانین متناسب با اوضاع جهانی و نیز نظارت بر اجرای آن، می‌تواند ایران را در عرصه جهانی چهره‌ای موفق و طرفدار محیط زیست معرفی کند. این مهم را همواره نهادهای پژوهشی با ارائه خدمات مشاوره‌ای محقق خواهند کرد و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با تعاملات نزدیک به بدنه نهادهای تقنینی و اجرایی بسیار می‌تواند تأثیرگذار باشد.

کلیدواژه‌ها: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ مسائل زیست‌محیطی؛ تعهدات بین‌المللی

نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در روند تنقیح قوانین

حسین صدری‌نیا*

از مهم‌ترین اموری که در سال‌های قبل و بعد از پیروزی انقلاب جمهوری اسلامی ایران در مجلس شورای ملی^۱ و سپس مجلس شورای اسلامی مطرح بوده چگونگی اصلاح، تلخیص، ساده‌سازی، تجمیع و به عبارت دیگر «تنقیح قوانین» است زیرا تعدد و کثرت قوانین و مقررات و ناسخ و منسوخ شدن آنها نه تنها هیچ کمکی به حل مشکلات نمی‌کند، بلکه برعکس سردرگمی دست‌اندرکاران و مجریان امور و در نهایت آزرده‌گی مردم را سبب می‌شود. از این رو تاکنون نهادهای مختلفی مدعی تنقیح قوانین شده‌اند^۲ اما از آنجاکه تنها مرجع قانونگذاری در ایران براساس نص صریح قانون اساسی مجلس شورای اسلامی است، این مجلس درصدد تعیین تکلیف این موضوع برآمده و در سال ۱۳۸۹ بر مبنای مصوبه‌ای، مسئولیت تدوین و تنقیح

* کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

۱. قانون تشکیل سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۲۱

۲. لایحه قانونی الحاقی به لایحه قانونی ادغام سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور در نخست‌وزیری مصوبه شورای انقلاب

قوانین را به‌طور انحصاری در حیطه اختیار قوه مقننه و معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی قرار داده و آیین‌نامه‌اش را تدوین کرده است.^۱

بی‌تردید هیچ نهادی در کشور مانند مجلس شورای اسلامی در جریان تبعات ناشی از عدم تنقیح قوانین قرار ندارد. به گفته رضا عبداللہی که هفت دوره تجربه نمایندگی دارد، حدود ۸۰ درصد قوانین مصوب از نوع اصلاحیه یا استفساریه هستند و این امر بیانگر آن است که کیفیت قوانین تصویب شده خوب و کارآمد نیست و موارد قابل اجرا هم بعضاً اجرا نمی‌شوند.^۲

پرواضح است که معاونت قوانین مجلس بهترین مکان قوه مقننه برای تنقیح قوانین است که می‌تواند همه ظرفیت‌ها و قابلیت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری این قوه را به کار گیرد و بدون تردید یکی از توانمندترین بخش‌ها در این زمینه مرکز پژوهش‌های مجلس است که اولاً، با طراحی نرم‌افزار «لوح قانون» نخستین گام را در این زمینه برداشته است. ثانیاً، با توجه به گستره فعالیت خود تقریباً به همه قوانین موجود اشراف دارد، ثالثاً، از نیروهای انسانی متخصص و مسلط در همه زمینه‌ها و از جمله تدوین، اصلاح، ویرایش و تنقیح قوانین برخوردار است و رابعاً، با همه وزارتخانه‌ها، سازمان‌های

۱. انتشار قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور در روزنامه رسمی کشور

۲. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری (مجموعه سخنرانی‌ها)، چاپ اول، بهار ۱۳۹۲، ص ۳۱ و ۳۲

_____ نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در ... ۶۱

مردم‌نهاد و صاحب‌نظران حقیقی و حقوقی در ارتباط است و می‌تواند از برآیند نقطه‌نظرات آنها در این باره به‌خوبی استفاده کند.

بنابراین مرکز پژوهش‌های مجلس می‌تواند مستحکم‌ترین تکیه‌گاه قوه مقننه در تدوین و تنقیح قوانین باشد و به‌تدریج مقدمات لازم برای پیرایش، پالایش و تنقیح و شفافیت همه قوانین را فراهم آورد.

کلیدواژه‌ها: تنقیح قوانین؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ قانونگذاری؛ قانون اساسی

تأثیر و کاربرد روان‌شناسی قانونی در حوزه قانونگذاری

محمدرضا صفاری اول،* شهرزاد عباسلو**

در حال حاضر با پیشرفت روزافزون دانش بشری به پژوهش‌های بین‌رشته‌ای بیش‌ازپیش احساس نیاز می‌شود. به‌طوری‌که حوزه قانونگذاری نیز از این امر مستثنا نیست. در این میان دانش روان‌شناسی که علمی اثباتی و تجربی است به‌دلیل پرداختن به جنبه‌های مختلف زندگی و رفتار نوع بشر از اهمیت خاصی برخوردار است. از سویی قوانین مختلف می‌توانند در عرصه‌های گوناگون فردی و اجتماعی حاوی تأثیرات بسزایی باشند، به همین دلیل بهتر است قانونگذار پیش از تصویب طرح‌ها و لوایح قانونی به کمک کارشناسان علوم مختلف به بررسی پیامدها و نتایج تصویب قانون مورد نظر بپردازد. در این مطالعه پس از تبیین حوزه‌های مختلف روان‌شناسی مرتبط با قانونگذاری که ما از آن روان‌شناسی قانونی یاد می‌کنیم به بررسی تأثیر تصویب قوانین بر روان، رفتار و کردار فرد و اجتماع و همچنین تأثیر

* دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان
** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و الهیات، دانشگاه شهید باهنر کرمان

۶۴ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ...

متقابل ذهنیات، عقاید و رفتارهای اجتماعی با قوانین مصوب پرداخته شده است.

نتایج این پژوهش حاکی از آن است که حضور و جلوه علم روان‌شناسی به‌عنوان دانشی مکمل برای تهیه قوانینی منطبق با نیازها و شرایط افراد تشکیل‌دهنده گروه‌ها و جوامع ضروری است. بنابراین استفاده از روان‌شناسانی متخصص در حوزه‌های مختلف قانونگذاری برای تهیه و تدوین قوانینی کارآمد توصیه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: قانون؛ روان‌شناسی قانونی؛ تأثیرات متقابل؛ قانونگذاری

فراموشی سازمانی؛ رویکردی نوین در افزایش توان مجلس شورای اسلامی برای تحقق اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴

مریم عدالتیان،* محمد محمودوند**

همان‌طور که می‌دانید تغییرات گسترده و مداوم در محیط، چالش‌های جدیدی را پیش روی سازمان‌ها قرار داده است. این چالش‌ها به حدی است که حتی سازمان‌های موفق هم نمی‌توانند با ساختار، قوانین، تکنولوژی و تولید همیشگی‌شان موفقیت را به‌آسانی کسب کنند. در این میان برای حل موانع موجود و تطبیق سازمان‌ها با تغییرات محیطی مراکز تصمیم‌گیری و نهادهای سیاست‌گذاری بسیار تأثیر گذارند.

بر این اساس با ورود فراموشی سازمانی در معنای فراموش کردن قواعد و دانش قدیم برای ایجاد فضایی تازه به‌منظور کسب دانش جدید، در فرایند قانونگذاری و تصویب مقررات سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی می‌توان شاهد حذف هدفمند قوانین و مصوبات منسوخ و به‌اصطلاح دست‌وپاگیر، کاهش و حذف هزینه‌های اضافی، حذف دانش و مهارت‌هایی که دیگر کارایی لازم را برای سازمان نداشته و منسوخ و کهنه

* کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز

** کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه سیستان و بلوچستان

شده‌اند و جایگزینی هدفمند مقررات و آیین‌نامه‌ها، مهارت، تخصص و رویکردهای نوین، زمینه به‌روزرسانی و همگام‌سازی سازمان‌ها با تغییرات شتابنده امروزی بوده، موجبات رشد، پیشرفت و تعالی جامعه و جامع عمل پوشاندن به اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ را فراهم آورد.

در پژوهش حاضر پس از بیان مقدمه به مفهوم فراموشی سازمانی پرداخته، ضمن آنکه به کاربرد آن در فرایند قانونگذاری و سیاستگذاری در مراکز مهم تصمیم‌گیری مانند مجلس شورای اسلامی اشاره می‌شود. در پایان بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادهای حاصله از نتایج پژوهش ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: فراموشی سازمانی؛ دانش؛ سازمان

تحلیلی بر اهداف و اصول قانون پژوهی

صمد عزیزنژاد*

برای تحقیق در حوزه قانون باید نظر دو گروه را نادیده گرفت: یکی کسانی که مبادرت به قانون پژوهی می کنند ولی شناخت درستی از آن ندارند و دیگری عدم تمایل قانونگذاران و قانون نویسان به مباحث قانون پژوهی است. بدون شک هر حقوق دان و قانون گذاری این موضوع را تصدیق می کند که فهم و شناخت گسترده و عمیق قانون با یک سری اطلاعات محدود حوزه کاربردی و عملیاتی، امکان پذیر نیست.

با توجه به این موارد، مطالعه درباره قانون پژوهی و ویژگی های مؤثر آن ضروری است. به این منظور مطالعه حاضر تلاش می کند درخصوص قانون پژوهی مؤثر و کارآمد، تحلیلی مناسب ارائه کند که هدف اصلی آن اولاً، تعریف درست قانون پژوهی و تبیین ابزارهای مربوط به آن، ثانیاً، معرفی ویژگی های قانون پژوه، خصوصیات پژوهش های قانونی خوب و بد و ثالثاً، تحلیل قانون پژوهی در قالب استانداردهای باکیفیت و یا ناقص بودن تحقیقات است.

برای این منظور تحقیقات مختلفی که انجام شده است مورد بررسی و با روش اسنادی، اقدام به تحلیل قانون پژوهی

* دانشجوی دکتری اقتصاد، دانشگاه مفید، عضو هیئت علمی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

۶۸ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ...

مناسب شده است. یافته‌های مطالعه نشان می‌دهد که دقت، کامل بودن و جامعیت، مبتنی بر اندیشه و شفاف بودن و برخی موارد دیگر از مشخصات یک قانون پژوهی مناسب است و برعکس کلی، مبهم، علمی محض و اقتباسی بودن و برخی موارد دیگر از نقایص اصلی یک پژوهش قانونی است.

کلیدواژه‌ها: قانون پژوهی؛ استانداردها؛ دقیق بودن؛ شفاف بودن؛ جامع بودن

تقنین به مثابه ریل‌گذاری (قانونگذاری مبتنی بر عدالت؛ بسترساز تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت)

سیدمحسن علوی‌منش*

دو وظیفه اصلی مجلس شورای اسلامی، قانونگذاری و نظارت است که وظیفه دوم برای اطمینان از حسن انجام و آسیب‌شناسی وظیفه اول انجام می‌شود. برای آنکه بدانیم آیا مجلس شورای اسلامی وظیفه تقنین و قانونگذاری خود را به شکل مطلوب انجام داده است یا خیر و برای شناسایی جایگاه پژوهش در این باره، باید بدانیم هدف از قانونگذاری چیست. درک این هدف موجب می‌شود تا مدل مطلوب تدوین قوانین را شناسایی کرده و به آسیب‌شناسی وضعیت قانونگذاری کشور بپردازیم.

به این منظور، در این مقاله، ابتدا به مرور اهداف قانونگذاری پرداخته و «توسعه» یا «پیشرفت» را هدف اصلی قانونگذاری در جهت رساندن انسان‌ها به کمالشان برمی‌شمایم و با توجه به اینکه در اندیشه اسلامی، «عدالت» اصلی‌ترین معیار برای تحقق و سنجش پیشرفت مورد نظر اسلام محسوب می‌شود؛ بنابراین، بر این مفهوم تمرکز می‌کنیم.

* دانشجوی دکتری علوم اقتصادی، دانشگاه علامه طباطبائی، پژوهشگر دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

در تعریف عدالت به «وضع الشیء فی موضعه» یا «اعطاء کل ذی حق حقه» اشاره شده که باید ابتدا به تعریف حقوق و تبیین مواضع پرداخت. هرچند برخی از این فرایند تعریف حقوق و تبیین مواضع در قانون اساسی و سیاست‌های کلی نظام صورت گرفته و می‌گیرد اما تبیین کامل آنها و نیز طراحی چگونگی احقاق این حقوق درواقع همان «قانونگذاری» است که وظیفه اصلی مجلس شورای اسلامی محسوب می‌شود. شکی نیست که تبیین کامل حقوق و شناسایی چگونگی احقاق آنها مبتنی بر ارزش‌های جامعه، شناخت ظرف زمان و مکان و استفاده از دانش بشری است که همه آنها نیازمند پژوهش‌های جامع و نظام‌مند است.

همچنین، با توجه به اینکه قوانین باید به شکل بلندمدت باقی بمانند تا بتوانند نظام اجتماعی را شکل داده و بر رفتار شهروندان تأثیر بگذارد و با توجه به اینکه سیاستگذاری‌ها و تنظیم مقررات اجرایی همه مبتنی بر آن شکل می‌گیرد در نتیجه تقنین همانند تدوین مسیر بلندمدت کشور و همچون ریل‌گذاری است که قطار جامعه روی آن حرکت می‌کند. شاید از این‌روست که مقام رهبری وظیفه مجلس شورای اسلامی را ریل‌گذاری دانسته‌اند.

در نهایت، این پژوهش با مرور مشکلاتی چون تعدد قوانین و نیاز به تنقیح آنها، وجود طرح‌ها و لوایح قانونی فراوان، اصلاح مکرر قوانین، عدم ارتباط برخی قوانین با یکدیگر و حتی عدم همبستگی‌های درون قانونی و نیز عدم وجود قوانینی که

_____ تقنین به مثابه ریل گذاری (قانونگذاری مبتنی بر عدالت؛ ... ۷۱

پیشرفت جامعه را محقق سازد، نحوه انتخاب و وظایف نمایندگان مجلس و وظایف و نحوه عملکرد مرکز پژوهش‌های مجلس به این مسئله می‌پردازد که وضعیت کنونی قانونگذاری و پژوهش‌های مرتبط با آن به شکل مطلوب انجام نمی‌شود و در این صورت ریل‌گذاری نامناسب انجام می‌شود و بستر مناسبی برای حرکت قطار جامعه به پیشرفت فراهم نمی‌کند که این امر یا موجب توقف آن شده یا قطار جامعه را به ناکجاآباد و ترکستان خواهد رساند.

کلیدواژه‌ها: قانونگذاری؛ الگوی اسلامی ایرانی؛ پیشرفت؛ عدالت؛
قانون اساسی

الزامات سیاست‌پژوهی در قانونگذاری

ابراهیم غلامپور آهنگر*

سیر و سلوک در عرصه سیاست‌پژوهی قصد دارد تا رابطه‌ای محکم‌تر میان دانش و سیاستگذاری فراهم آورد و روش‌های علمی‌تری را در فرایندهای سیاستگذاری ایجاد کرده و «برای پژوهش، نزد سیاستگذاران اعتبار ایجاد کند». بر این مبنا چاره‌ای نیست تا نقطه عزیمتی برگزیده شود و چه جایی بهتر از قانونگذاری در مجلس شورای اسلامی که «در رأس امور» قرار دارد.

قانونگذاری از مهم‌ترین فرایندهای سیاستگذاری است و اهمیت خود را در ماهیت قانون و کسانی که به تدوین آن همت می‌گذارند، می‌یابد. لذا قانون به‌عنوان سیاست نه همه آن و قانونگذار به‌مثابه سیاستگذار در عرصه سیاست‌پژوهی نقش اصلی را ایفا می‌کنند.

عمر سیاست‌پژوهی در سرزمین مادری خود (ابتدا آمریکا و سپس اروپا) و همچنین در ساختار آکادمیک سرزمین خودمان عمری بسیار کوتاه دارد و هنوز در این عرصه جسارت

* دانشجوی دکتری سیاستگذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، پژوهشگر دفتر مطالعات فرهنگی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

چندانی نشده است و به همین دلیل تجربیات و دانشی از آن فراهم نیامده که خودنمایی کند.

این فرصت به کنکاش در سیاست و به شکل قرین آن یعنی در قانون در مرکز پژوهش مجلس شورای اسلامی (که آن هم عمر چندانی ندارد)، فراهم آمده است. تجربیات هرچند اندک است اما آن قدر هست که بر دوش آن قدمی گذاشت و حرکتی به جلو برداشت. در این مرکز، سیاست‌پژوهی دارای فرایندی است که همچون رویه و عرف مراعات می‌شود:

۱. طرح یا لایحه‌ای در مجلس و یا کمیسیون‌های آن وارد می‌شود و در دستور کار مطالعاتی مرکز قرار می‌گیرد، یعنی سیاست‌پژوهی پس از تهیه سیاست و پیش از تصویب آن.
۲. گاه‌گاهی نیز از سوی نماینده یا نمایندگانی درخواستی مبنی بر نگارش پیش‌نویسی برای طرحی ارائه می‌شود و در مدت زمان کوتاهی (حداکثر سه ماه)، یعنی سیاست‌پژوهی پیش از تهیه و تصویب سیاست انجام می‌شود.

در هر دوی این حالات چند اشکال اساسی می‌توان یافت: نخست و مهم‌تر اینکه، در هر دو حالت، سیاست‌پژوه از لحاظ زمانی به‌شدت در تنگنا قرار دارد و فرصت کافی برای پژوهش ندارد. دوم، سیاست‌پژوهی پسینی (حالت اول) تنها می‌تواند منجر به چند عمل شود؛ انطباق با قوانین فرادستی در دسترس، انتقال دیدگاه‌های حداقل ذی‌نفعان و ذی‌ربطان، حداقل امکان هماهنگ کردن با مجریان سیاست و ... سوم، در سیاست‌پژوهی پیشینی (حالت دوم) نیز شاهد چند عمل

هستیم؛ سیاست‌پژوه از اطلاعات و داده‌های در دسترس بهره می‌گیرد، آینده روشنی از اجرای سیاست ندارد، در شناخت مسئله و به عبارتی در مسئله‌یابی به نزدیک‌ترین مسئله اکتفا کرده است، در انتخاب راه‌حل‌ها نه تنها روش‌های دستیابی به راه‌حل را طی نکرده، همچنان به نزدیک‌ترین راه‌حل رضایت داده است و ... چهارم، مطالعات موردی که یکی از فعالیت‌های گسترده در مرکز پژوهش می‌باشد نیز به‌ندرت در سیاست‌پژوهی‌ها در هر دو حالت به کار می‌آیند، که عمده دلیل آن بدون راهبرد بودن این مطالعات است.

بنابراین از چند بعد الزاماتی را برای سیاست‌پژوهی در قوه قانونگذاری باید در نظر گرفت:

۱. الزامات حقوقی (جایگاه حقوقی مرکز)،
۲. الزامات فرایندی (برآمده از مجلس و مرکز)،
۳. الزامات ساختاری (نحوه چینش ساختار مرکز)،
۴. الزامات مدیریت پژوهشی (برنامه‌ریزی و راهبری)،
۵. الزامات سیاست‌پژوهی،
۶. الزامات فرهنگی (فرهنگ سازمانی در مجلس و مرکز).

این نوشتار ادعایی است برای میلی که سعی دارد نگاه به آینده را جایگزین همیشه ماندن در گذشته و حال کند و خوشبین به اینکه می‌توان از تجربیات «سناریونویسی» و «آینده‌پژوهی» در سیاست‌پژوهی در مرکز پژوهش مجلس، بهره گرفت.

۷۶ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ...

کلیدواژه‌ها: سیاستگذاری؛ قانونگذاری؛ آینده پژوهی؛ مجلس
شورای اسلامی؛ فرهنگ

نقش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در توسعه اقتصادی کشور

مجید غلامی*

بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت و توسعه در جوامع پیشرفته نشان می‌دهد که همه آنها از پژوهش‌های توانمند و کارآمد برخوردارند. تبلور تحقیق و پژوهش در توانمندسازی نیروهای انسانی متعهد، دانشمند، متخصص و ماهر است. در دنیای امروز که علم و تکنولوژی با رشد و گسترش وسیع و جهان‌شمول عامل مهم و اساسی در فرایند رشد و توسعه اقتصادی جوامع بشری به حساب می‌آیند، مراکز تحقیقاتی نقش پراهمیتی را به دست آورده‌اند. توجه روزافزون به نوع و گسترش تحقیقات، ضرورتی انکارناپذیر است که از تغییرات سریع در عرصه‌های مختلف فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی جوامع ناشی می‌شود. در دنیای امروز سرعت تغییرات و دگرگونی در اسلوب و روش‌های علمی و تکنولوژی بسیار حیرت‌انگیز است و بی‌توجهی به پژوهش در تنظیم قوانین لازم و مناسب و غفلت از هماهنگی و تطابق کیفی و کمی آنها با رشد اقتصادی و فنی هر جامعه‌ای در نهایت تنگناها و مشکلات عدیده‌ای را فراراه رشد و توسعه اقتصادی جامعه ایجاد خواهد کرد. مرکز

* کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی، دانشگاه شهید بهشتی

۷۸ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ...

پژوهش‌ها به‌عنوان مهم‌ترین نهاد تحقیقاتی قوه مقننه می‌تواند تأثیر بسیار زیادی در قانونگذاری مناسب در کشور به‌منظور حل مسائل اقتصادی بگذارد.

کلیدواژه‌ها: پژوهش؛ مجلس؛ توسعه اقتصادی؛ قانونگذاری

**سنجش نقش و تأثیرگذاری مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی در فرایند
تقنینی بررسی لوایح قانونی
(مطالعه موردی: لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز)**

سعید غلامی باغی*

یکی از وظایف اصلی و به عبارتی مهم‌ترین وظیفه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، به استناد بند «الف» ماده (۲) قانون شرح وظایف مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، محور «مطالعه، بررسی و ارائه نظرهای کارشناسی بر تمام طرح‌ها و لوایح» است.

گفتنی است عمده قوانین اصلی و محوری مصوب مجلس شورای اسلامی، منبعث از لوایح ارائه شده از طرف دولت است و دلیل آن را نیز می‌توان به عواملی مانند وجود نهادهای و مؤسسات کارشناسی سازمان‌یافته در بدنه دولت، بررسی لوایح در سطوح مختلف دولت از حوزه کارشناسی تا هیئت وزیران و همچنین ارتباط مستقیم لوایح با نیازهای اجرایی کشور و ... دانست.

* کارشناسی ارشد اقتصاد، پژوهشگر ارشد دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

از این رو سنجش میزان اثربخشی مرکز پژوهش‌ها در فرایند تقنینی، بررسی لوایح قانونی دولت در دو سطح کمیسیون و صحن علنی مجلس می‌تواند نقش بسزایی در شناخت خلأها و نقصان‌های موجود در فرایند پژوهشی مرکز داشته باشد و ارائه پیشنهادها برای بهبود این فرایند، گامی برای تأثیر بیشتر پژوهش بر قوانین اصلی کشور و توسعه تعامل با دستگاه‌های اجرایی و ایجاد فضای تضارب آرا برای همه ذی‌نفعان و ذی‌ربطان حوزه قانونگذاری است.

با توجه به لزوم دستیابی به معیارها و شاخص‌های موضوع تحقیق از میان مصادیق کاربردی و عملیاتی، در این مطالعه فرایند بررسی «لایحه مبارزه با قاچاق کالا و ارز» به عنوان یکی از لوایحی که اخیراً مجلس شورای اسلامی به تصویب رسانده، مورد نظر قرار گرفته است.

در این مطالعه، ضمن تشریح فرایند ایفای نقش مرکز در بررسی لایحه، تلاش می‌شود چهار سند: ۱. لایحه مصوب دولت ۲. نظرات مکتوب مرکز پژوهش‌ها ۳. مصوبه کمیسیون اصلی و ۴. مصوبه صحن مورد مقایسه قرار گیرد و با توجه به تعریف و احصای شاخص‌هایی مانند، تعداد احکام اصلاح جزئی، تعداد احکام اصلاح کلی، تعداد احکام الحاقی، تعداد احکام حذفی و نظایر آن به سنجش میزان تأثیرگذاری مرکز بر فرایند تدوین قوانین مصوب از لوایح دولت در دو سطح کمیسیون و صحن علنی مجلس دست یافت.

نتایج این مطالعه به همراه نکات حاصله از استنتاج نظرها و پیشنهادهای پژوهشگران و مدیران مرکز مؤید پیشنهادهایی خواهد بود که می‌تواند در بهبود فرایندهای پژوهشی مرکز و ایفای شایسته وظیفه مشاوره به مجلس در فرایند بررسی لوایح دولت به قوانین مصوب تأثیر مثبتی داشته باشد.

کلیدواژه‌ها: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ قانونگذاری؛ لایحه؛ طرح؛ قاچاق

نقش مراکز پژوهشی پارلمانی در تصمیم‌سازی (مطالعه موردی: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی)

عبدالرضا فاضلی*

پارلمان در هر کشوری، نماد حاکمیت مردم و دموکراسی غیرمستقیم یا نمایندگی است. کار قانونگذاری بر بنیاد چهار وظیفه اصلی وضع قانون، نظارت، نمایندگی و صیانت از قانون استوار است، که در دنیای پیچیده امروز به پژوهش قانونگذاری و پژوهش پارلمانی برای تصمیم‌سازی (سیاستگذاری و قانونگذاری) نیاز دارد. به همین منظور مراکز پژوهشی پارلمانی در بسیاری از کشورهای جهان به خصوص کشورهای پیشرفته و در حال توسعه تشکیل شده و وظیفه ارائه اطلاعات و مشاوره‌های مورد نیاز به اعضای پارلمان را برعهده دارند. این مسئولیت مهم را در آمریکا کتابخانه کنگره، در انگلستان کتابخانه مجلس عوام و در جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی برعهده دارند.

مرکز پژوهش‌های مجلس در اواخر سال ۱۳۷۱ کار خود را آغاز کرده، و ضمن برخورداری از قانون شرح وظایف (مصوب

* دانشجوی دکتری مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، عضو هیئت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۳۷۴/۹/۱۹ مجلس شورای اسلامی) وظیفه مطالعه، پژوهش و ارائه نظرات کارشناسی در مورد همه طرح‌ها و لوایح مصوب مجلس و حسن اجرای قوانین و گردآوری نظرات محققان و پژوهشگران دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی، دستگاه‌های اجرایی و ... را برعهده دارد و این موارد در دفاتر مطالعات تخصصی مرکز انجام می‌پذیرد. از جمله دستاوردها و تولیدات این مرکز پژوهشی در خلال فعالیت نوزده‌ساله، بیش از ۱۲۰۰۰ گزارش کارشناسی، ۷۵ شماره فصلنامه علمی - ترویجی (مجلس و پژوهش) و علمی - پژوهشی (مجلس و راهبرد)، ۱۳۰ عنوان کتاب و شبکه نخبگان است.

اگرچه مرکز پژوهش‌ها مورد اعتماد نمایندگان مجلس است و از نقاط قوتی چون قانون شرح وظایف (مصوب مجلس)، داشتن ارتباط وثیق با مجلس، حلقه وصل «مجلس و دولت» و «مجلس و جامعه» و تأثیرگذاری بر جریان تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری کلان در کشور برخوردار می‌باشد، اما از نقاط ضعفی چون ناشناخته بودن جایگاه مرکز در میان نخبگان و افکار عمومی، نداشتن ارتباط نهادینه با جامعه و مراکز آموزشی و پژوهشی داخلی و خارجی و نپرداختن به چالش‌ها و معضلات اساسی نظام و کشور رنج می‌برد.

ازاین‌رو بازخوانی اهداف و شرح وظایف مرکز پژوهش‌های مجلس و آسیب‌شناسی آن، ایجاد و گسترش رابطه نهادینه و نظام‌مند با نخبگان و مراکز آموزشی و پژوهشی دولتی و خصوصی داخلی و خارجی و نیز افکار عمومی، انتشار گسترده‌تر

محصولات و تولیدات مرکز در قالب کتاب، نشریه، لوح فشرده و نیز انعکاس در وب‌گاه مرکز، استفاده بیشتر و مناسب‌تر از شبکه نخبگان، توسعه دانش و مهارت‌های مورد نیاز اعضای پارلمان و نیز پژوهشگران مرکز، حفظ استقلال مرکز در اظهارنظرهای کارشناسی و ... می‌تواند عملکرد مرکز پژوهش‌های مجلس را بهبود بخشیده و آن را به مرکز پژوهشی پارلمانی مناسب و مطلوبی در طراز نظام جمهوری اسلامی ایران تبدیل کند.

کلیدواژه‌ها: پژوهش؛ پارلمان؛ مراکز پژوهشی پارلمانی؛ تصمیم‌سازی؛ سیاستگذاری؛ قانونگذاری؛ مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

**تحول در ماهیت و نقش پژوهش‌های
پارلمانی: از کمک به قانونگذاری تا توسعه
هوشمندی استراتژیک در سطح ملی
(مطالعه موردی: ارزیابی فناوری پارلمانی)**

سیدسروش قاضی‌نوری*

در سال‌های اخیر کارکردهای پژوهش‌های پارلمانی در کشورهای مختلف دستخوش تحولات مهمی شده است و در کنار آن فرایند و حتی محتوای این پژوهش‌ها به‌طور جدی تحول یافته است. این پژوهش‌ها ابتدا بیشتر به شکل پروژه‌های علمی مشخص و با هدف فراهم کردن ورودی برای فرایند قانونگذاری انجام می‌شد، که به‌مرور زمان به پروژه‌های تعاملی و مشارکتی تبدیل شدند که بیشتر سازوکاری برای مشروعیت‌بخشی به‌شمار می‌آیند. امروزه در بسیاری از کشورها، بیش از آنکه به پژوهش‌ها به چشم ابزاری برای تأثیرگذاری مستقیم بر قانونگذاری نگریسته شود، می‌توان آنها را ابزاری برای توسعه هوشمندی استراتژیک عناصر و بازیگران مختلف در سیاستگذاران و ارتقای سطح تصمیمات دانست.

* عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی، مدیر گروه فناوری‌های نانو، دفتر مطالعات فناوری نوین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

در این مقاله با هدف بررسی دقیق‌تر تحولات در پژوهش‌های پارلمانی، به بررسی ارزیابی فناوری پارلمانی، به‌عنوان یکی از شناخته شده‌ترین و جدی‌ترین انواع این پژوهش‌ها می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه ماهیت و نقش‌های ارزیابی فناوری در کشورهای مختلف در دهه اخیر دگرگون شده است. سپس کنکاش بیشتر در مفهوم هوشمندی استراتژیک، درس‌های این تحولات برای پژوهش‌های پارلمانی در جمهوری اسلامی ایران را بیان خواهد کرد.

کلیدواژه‌ها: پژوهش‌های پارلمانی؛ قانونگذاری؛ فناوری پارلمانی؛ سیاستگذاری

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و گسترش مطالعات پارلمانی

نرگس کلاکی*

مطالعات پارلمانی همانند یک رشته مطالعاتی نوظهور، امروزه از یک سو مورد توجه نهادهای سیاستگذار و قانونگذار و از سوی دیگر دانشگاه‌ها و مراکز دانشگاهی است. نهادهای قانونگذار در جهان با مسائل پیچیده و چندوجهی و طرح پرسش‌های جدیدی روبه‌رو بوده که به تأسیس مراکز پژوهشی ناگزیر است تا با اتکا به تخصص‌ها و مطالعات انجام شده و بهره‌گیری از آنها، به شناخت کارشناسانه مسائل و پاسخ‌گویی به نیازهای نو در تدوین قوانین نائل شود. مراکز پژوهشی مانند مرکز پژوهش‌های مجلس که نتیجه اقبال نهاد قانونگذاری کشور به این گونه مطالعات بوده با اقداماتی نظیر اظهارنظر کارشناسی، مشاوره به نمایندگان، پشتیبانی علمی و پژوهشی، بهره‌برداری از اطلاعات و دیدگاه‌های تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران کشور و با ایجاد انباشتی از تجربیات مناسب در مطالعات پارلمانی سعی کرده است تا در ارتقای این حوزه اقداماتی انجام دهد. از آن جمله می‌توان کمک به تهیه

* کارشناسی ارشد تاریخ اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، پژوهشگر دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

پیش‌نویس قوانین، مطالعات فرایندهای قانونگذاری در کشور و جهان و ... پردازد. علاوه بر این توانسته به تبیین مفاهیم مربوط به مطالعات پارلمانی در کشور کمک کند و در ایجاد مفاهیم جدید و عرضه آن به مراکز آموزشی و تحقیقی، جذب پژوهشگران و نخبگان متخصص، ایجاد رابطه میان رشته‌های مختلف و مطالعات پارلمانی و نیز کمک به گسترش کرسی‌های مربوط به این رشته، سهم ارزنده‌ای داشته باشد.

این مقاله درصدد است تا با بررسی عملکرد این مرکز به تبیین تأثیر آن در گسترش مطالعات پارلمانی در کشور پردازد.

کلیدواژه‌ها: مطالعات پارلمانی؛ قانونگذاری؛ تصمیم‌سازی؛ قانون اساسی

بایسته‌های موازین اسلامی در تعریف

جرم سیاسی

جلیل محبی*

در این مقاله با پرسش از ماهیت جرم سیاسی برآنیم تا بدانیم معیار یا معیارهای مدنظر قانون اساسی در تعریف جرم سیاسی چیست و آیا قانون اساسی جمهوری اسلامی قصد حمایت از همه مجرمان سیاسی را داشته یا فقط به دنبال حمایت از آنها بوده است که با پذیرش اساس جمهوری اسلامی به نقد حاکمیت و ساختارهای آن و حاکمان مبادرت می‌کنند، بنابراین با بررسی فلسفه و سابقه تفکیک جرائم سیاسی از جرائم عمومی در غرب و اسلام و بررسی معیارهای شناخت جرائم سیاسی به ارائه ضابطه مختار می‌پردازیم.

با تفکیک جرائم سیاسی به درون‌سیستمی و برون‌سیستمی نتیجه خواهیم گرفت که جرم سیاسی در جمهوری اسلامی، جرمی است با مجازات تعزیری یا بازدارنده که در آنها شخصی بدون آنکه قصد ضربه زدن به اصول و چارچوب‌های اصلی نظام جمهوری اسلامی (دین و مذهب رسمی کشور و ابتدای نظام سیاسی بر ولایت مطلقه فقیه، اسلامیت و جمهوریت) داشته باشد، با انگیزه نقد عملکرد حاکمان یا کسب یا حفظ قدرت سیاسی به

* دانشجوی دکتری حقوق جزا، دانشکده حقوق، دانشگاه امام صادق (ع)، مدیر دفتر مطالعات حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۹۲ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

جرائمی مرتکب می‌شود که به موجب قانون تعریف و مصادیق آن تعیین می‌شود. در انتها نیز ماده واحده‌ای را به عنوان پیشنهاد تقنینی ارائه خواهیم کرد.

کلیدواژه‌ها: جرم سیاسی؛ جرائم عمومی؛ جرائم سیاسی درون سیستمی و برون سیستمی

نقش مجلس شورای اسلامی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر قضیه هسته‌ای ایران

علی محمدیان*

دیپلماسی که از آن به‌عنوان فن و هنر و روش اجرای سیاست خارجی کشورها در ورای مرزهای ملی یاد می‌شود، یکی از امور پیچیده و راهی برای تعامل میان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای اعم از دوجانبه و چندجانبه تلقی می‌شود. هدف دیپلماسی اجرای اهداف و اولویت‌های منافع ملی هر کشور در خارج است. در بیشتر کشورهای جهان که بر مبنای ساختار سیاسی و حقوقی تفکیک قوا اداره می‌شوند دیپلماسی تحت هدایت و رهبری قوه مجریه و به‌طور ویژه وزارت امور خارجه انجام می‌گیرد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر تفکیک قوا و وظایف انحصاری هریک از آنها صحه گذاشته ولی این امر به معنا و مفهوم مطلق آن نیست؛ بلکه با تأمل در مفاد قانون اساسی و وظایف و نقش هریک از قوا، مشخص می‌شود قوای عمومی حاکم بر کشور علاوه بر اینکه دارای وظایف انحصاری هستند هریک از آنها با قوای دیگر تعامل و ارتباط قانونی و مشخص دارند. چنین واقعیتی باعث

* عضو هیئت علمی گروه علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس

شده است که تفکیک قوا به صورت نسبی و به تعبیری همکاری قوا سوق پیدا کند.

با توجه به ساختار سیاسی جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی به طور مشخص از سوی نهاد رهبری و قوه مجریه (وزارت امور خارجه) انجام می پذیرد. علاوه بر این دو نهاد، به علت ضرورت همکاری میان قوا، ارتباطات تنگاتنگی میان قوای مقننه و مجریه در حوزه های مختلف ایجاد شده است. این ارتباطات، در اموری نظیر تصویب بودجه، ارائه لوایح به مجلس، رأی اعتماد و نظارت کلی مجلس بر عملکرد دولت (قوه مجریه) و استیضاح وزراء، ابلاغ و اجرای قوانین مجلس از سوی دولت تبلور می یابد. علاوه بر این، کمیسیون امنیت ملی و سیاسی خارجی مجلس هم در تدوین قوانین و هم در بخش نظارتی بر سیاست خارجی کشور توجه و تمرکز داشته و با رایزنی های مختلف در این مسیر بی تأثیر نیست.

مقاله حاضر در نظر دارد به نقش مجلس شورای اسلامی در ابعاد کلی سیاست خارجی ایران و به طور ویژه بر قضیه هسته ای بپردازد. از این رو درصدد است برای مطالعه موردی نقش مجلس در سیاست خارجی در دو دوره مشخص یعنی دوره دولت نهم و دهم و دولت جدید (یازدهم) مورد مقایسه قرار دهد. رویکرد کلی مقاله بر این پایه قرار دارد که در دوره های دولت نهم و دهم که پرونده هسته ای ایران در اختیار شورای عالی امنیت ملی قرار داشت، نقش مجلس در قضیه هسته ای بیشتر همگامی با سیاست های کلی نظام و کشور بود.

_____ نقش مجلس شورای اسلامی در سیاست خارجی ... ۹۵

در مقایسه با دولت جدید که پرونده هسته‌ای به وزارت امور خارجه سپرده شده است، نقش مجلس در سیاست خارجی با تأکید بر پرونده هسته‌ای به سمت نقش پررنگ‌تر و به‌صورت نظارتی و تکمیلی سوق پیدا خواهد کرد.

کلیدواژه‌ها: قانون اساسی؛ تفکیک و همکاری قوا؛ مجلس شورای اسلامی؛ قوه مجریه؛ سیاست خارجی؛ دیپلماسی؛ پرونده هسته‌ای

نسبت ارزیابی تأثیرات و ارزیابی اجرای قانون (بررسی موردی: گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در دوره هشتم قانونگذاری)

احمد مرکز مال‌میری*

امروزه اهمیت «ارزیابی تأثیرات مقرراتگذاری» بر هیچ‌کس پوشیده نیست. اگر قرار است مقرراتگذاران، اعم از مجلس و دولت، مفادی وضع کنند که بتواند به تمشیت امور متنوع اقتصادی، اجتماعی و ... کمک کند، باید از ابزارهایی برای ارزیابی واقع‌بینانه، تأثیرات محتمل مقررات وضع شده و همچنین تأثیرات واقعی بر اوضاع و احوال پس از اجرای مقررات آگاه باشند. درواقع جدی گرفتن رویه ارزیابی تأثیرات مقرراتگذاری، پیش‌نیاز قانونگذاری آگاهانه و مدبرانه است. از سویی، قوانین به تصویب می‌رسند برای اینکه اجرا شوند. پایش کمیت و کیفیت اجرای قوانین، جزئی از عملکرد اساسی قوای مقننه محسوب می‌شود که به کارکرد «نظارتی» مشهور شده است.

فرضیه اساسی این نوشتار این است که انجام هر نوع ارزیابی تأثیرات مقرراتگذاری - و در بحث حاضر، انجام ارزیابی اجرای

* دکتری حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، عضو هیئت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

قانون - مستلزم دسترسی و استناد به آمارهایی «غیردولتی» است؛ یعنی مبتنی بر نظام آماری علمی، نظاممند و گردآوری شده در بانک‌های اطلاعاتی غیروابسته به قوه مجریه باشند. بررسی گزارش‌های ارزیابی اجرای قوانین که در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در دوره هشتم (از ۷ خرداد ۱۳۸۷ تا ۶ خرداد ۱۳۹۱) تهیه شده است، به‌روشنی بیانگر این واقعیت است که یگانه منبع اطلاعاتی مورد استفاده و در دسترس، منابع اطلاعاتی دولتی بوده است. این ایراد اساسی، ارزیابی دقیق و قابل اتکای اجرای قوانین را برای مجلس با مانع جدی مواجه کرده است.

برای به آزمون گذاشتن فرضیه گفته شده، گام نخست، توضیح و تبیین این نکته است که ارزیابی اجرای قانون، جزئی از ارزیابی تأثیرات قانون محسوب می‌شود. این با تبیین مفهوم و توضیح اقسام ارزیابی تأثیرات و تأکید بر وابستگی متقابل مراحل مختلف این ارزیابی صورت گرفته است. اقسام ارزیابی تأثیرات قانون در دو نوع پیشینی (معطوف به آینده) و پسینی (معطوف به گذشته) تبیین می‌شود. در این نوشتار آمده برای توفیق در ارزیابی اجرای قانون، باید سازوکارهایی را در قالب ساختار توصیه شده برای ارزیابی تأثیرات تعبیه کرد؛ چرا که به‌نظر می‌رسد فقط با این طرز تلقی بتوان به‌نحو نظاممند، دیگر رویه‌های اقسام ارزیابی تأثیرات قانون را در نظام قانونگذاری به انجام رساند. در بخش سوم نوشتار، با ارزیابی اجمالی گزارش‌های تهیه شده از سوی مرکز پژوهش‌ها در دوره هشتم و

با توجه به محتوای گزارش‌های مذکور، ویژگی‌های مشترک ارزیابی‌ها استخراج شده است.

چنان‌که گفته شد، مهم‌ترین ویژگی گزارش‌های مورد بررسی، نقش محوری منابع و بانک‌های اطلاعاتی دولتی برای انجام ارزیابی اجرای قانون است. درواقع به‌دلیل فقدان اطلاعات و عدم امکان دسترسی به منابع اطلاعاتی، چاره‌ای جز توسل به اطلاعات دولتی برای انجام ارزیابی اجرای قوانین نبوده است و همین امر، مهم‌ترین ضعف گزارش‌های مذکور تلقی می‌شود. در آخر، توصیه‌هایی برای نظارت مؤثرتر بر اجرای قوانین با توجه به وضعیت جاری ارائه شده است. محور این توصیه‌ها، پیگیری اصلاح نظام آماری و همچنین تأسیس نهاد ارزیابی تأثیرات مقررات به‌طورکلی، و ارزیابی اجرای قانون، به‌طور خاص است. نتیجه این نوشتار اینکه با ادامه ارزیابی اجرای قانون براساس گزارش‌ها و منابع و آمار دولتی، نمی‌توان به هدف انجام این ارزیابی نائل شد؛ ضروری است قانونگذار برای ارزیابی اجرای قوانین، شکل‌گیری نظام آماری و همچنین منابع و بانک اطلاعاتی مستقل از دولت را در دستور کار خود قرار دهد.

کلیدواژه‌ها: ارزیابی تأثیرات مقررات‌گذاری؛ ارزیابی اجرای قانون؛ قانونگذاری؛ مقررات‌گذاری؛ نظام آماری

الزامات و چارچوب تهیه پیوست فرهنگی و اجتماعی در تصویب طرح‌ها و لوایح

رضا مستمع*

تغییر و تحولات جزئی از ذات و لازمه پیشرفت است؛ ازاین‌رو اگر قانون را همراه با ایجاد تغییر، تحول و اصلاح ضوابط، چارچوب‌ها و فرایندها در نظر بگیریم، قانونگذاری امری پیشرونده و توسعه‌ای است که طبعاً آثار و نتایجی را دربردارد. دو رکن اساسی در قانونگذاری، طرح‌ها و لوایح پیشنهادی است. این ارکان درصدد تغییر و اصلاح وضعیتی هستند که پیامدها و آثار مستقیم و غیرمستقیم دارند. درحقیقت این نتایج نه تنها حوزه اصلی عمل خویش (برای مثال حوزه اقتصادی) را تحت تأثیر قرار می‌دهند بلکه در سطحی وسیع‌تر و گسترده‌تر بر دیگر حوزه‌ها از جمله نظام فرهنگی و اجتماعی اثرگذار است. حال اگر این تغییر در بطن حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی صورت پذیرد، به‌طور مستقیم تأثیرگذار است. در این پژوهش هدف، بررسی آثار و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی است که احتمالاً از تصویب طرح‌ها و لوایح پیشنهادی پدید می‌آید. این اثرسنجی ممکن است تصویب طرح و یا لایحه را مثبت و در راستای مؤلفه‌های فرهنگی ارزیابی کند و در

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، پژوهشگر دفتر مطالعات اجتماعی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۱۰۲ دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری ... _____

مواردی داشتن اثر سوء بر حوزه‌های اجتماعی و فرهنگی را به اثبات رساند. در اینجا سعی بر آن است تا از منویات ماده (۲) قانون برنامه پنجم توسعه کشور که بر تهیه پیوست فرهنگی برای طرح‌های مهم و جدید تأکید دارد الگویی برای تدوین نظام‌نامه آن ارائه شود تا تحلیلی نظام‌یافته از تغییرات پایدار و مهم (مثبت یا منفی) بر جامعه که از تصویب طرح‌ها و لوایح پدید می‌آیند را ارائه کند.

کلیدواژه‌ها: پیوست فرهنگی؛ قانونگذاری؛ طرح؛ لایحه؛ توسعه

نقد و بررسی قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور

میثم موسی‌پور*

قوه مقننه ایران بنا به دلایل متعدد در زمینه تصویب قوانین، یکی از فعال‌ترین قوای قانونگذاری دنیا محسوب می‌شود. به همین دلیل نظام حقوقی کشور همواره با انباشت و تورم قوانین روبه‌رو بوده است. این مهم به همراه عوامل دیگر، موجب تصویب «ماده‌واحد قانون تشکیل سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور» در ۲۹ اسفند ۱۳۵۰ شد. پس از انقلاب با تصویب «لایحه قانونی ادغام سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور در نخست‌وزیری» مصوب ۱۳۵۸/۴/۹ شورای انقلاب، سازمان مذکور به معاونتی در نخست‌وزیری و سپس در ریاست جمهوری تبدیل شد که بیشتر فعالیت این معاونت در نشر کتاب و انتشار مجموعه قوانین خلاصه می‌شد.

پس از گذشت بیش از سی سال با تصویب «قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور» در اسفند ۱۳۸۹، این مهم برعهده معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی قرار گرفت. با آنکه قانون جدید اشکالات بسیاری را رفع کرد، اما این قانون دربردارنده ایرادها، نارسایی‌ها و اشکالاتی است.

* دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور

در این مقاله بعد از تبیین مفهوم، ضرورت و شرایط تنقیح قوانین، ضمن نقد و بررسی این قانون، ضرورت پرهیز از تک‌قوایی و واگذاری امر مهم تنقیح قوانین به یک قوه و یا فقط یک بخش نسبتاً خصوصی مثل فرهنگسرای حقوق (آن‌چنان که برخی از اساتید حقوق مطرح کرده‌اند)، اثبات و تأکید می‌شود که تنقیح قوانین امری مهم، استراتژیک و منبعث از یک اراده ملی است و نمی‌توان حتی راهکار پیشنهادی قانون سال ۱۳۸۹ را راهکار صحیحی دانست؛ هرچند این راهکار از مانایی در معاونت قوانین و مقررات ریاست جمهوری، بهتر و کاربردی‌تر است.

کلیدواژه‌ها: تنقیح؛ تدوین؛ کدیفیکاسیون؛ قوانین و مقررات؛ تورم قوانین

**تبیین چارچوب نظارتی مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی در بودجه‌های پژوهشی
(مطالعه موردی: چالش‌ها و فرصت‌های تخصیص
بودجه پژوهشی قانون بودجه سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱
کل کشور)**

سیدمجید هاشمی طغراجردی*

مطابق با ماده (۱) قانون شرح وظایف مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، هدف از تشکیل این مرکز فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای کارشناسی هرچه بهتر قوانین، پشتیبانی علمی و پژوهشی متناسب با وظایف مجلس شورای اسلامی و بهره‌برداری از اطلاعات و تحقیقات کارآمد در امر قانونگذاری است. و در ماده (۲) بند «ج» آمده است مطالعه، بررسی و پژوهش نسبت به «حسن اجرای قوانین» و ارائه پیشنهادهای کارشناسانه برای رفع موانع و مشکلات از وظایف مرکز است. اما با چه روشی می‌توان گونه‌ای از نظارت غیرمستقیم را اعمال کرد، به نحوی که با انجام پژوهش‌های هدف‌محور امکان انجام «حسن اجرای قوانین» در موضوعات پژوهشی فراهم شود.

مهم‌ترین سؤال این تحقیق است. تحقیق با روش میدانی و بهره‌گیری از نظرهای کارشناسان به موضوع «جزء» «الف» بند «۱۰۸»

* عضو هیئت علمی دانشگاه ولی عصر (عج)

قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کل کشور و آیین‌نامه اجرایی» آن و ماده (۱۶-۱) قانون بودجه سال ۱۳۹۱ کل کشور و مشکلاتی که در مسیر انجام این بند بودجه وجود دارد، پرداخته و نشان می‌دهد به‌رغم تأکید قانونگذار به اختصاص ۵/۰ تا ۳ درصد از اعتبارات دستگاه‌ها به امر پژوهش به‌علت نامشخص بودن سقف و کف اعتباراتی که هر دستگاه باید به امر پژوهش اختصاص دهد، نبود راهکار توییح و تشویق دستگاه‌ها در انجام این بند بودجه و همچنین بی‌اطلاعی دانشگاهیان از قابلیت‌های بالقوه در این بند پس از دو سال از تکرار آن هنوز جایگاه پژوهش به‌خوبی تبیین نشده است.

پژوهشگر ضروری می‌بیند تا با مدیریت مرکز پژوهش‌ها و هماهنگی با دیوان محاسبات به‌عنوان بازوی نظارتی مجلس شورای اسلامی و شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (عتف)، به‌عنوان بازوی اجرایی و سازمان‌دهنده به امر پژوهش، سال بعد از اجرای قانون بودجه، مرکز اقدام به جمع‌آوری و سازمان‌دهی اطلاعات از دو مجموعه مذکور کرده و پس از تحلیل در اختیار نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی قرار دهد. این موضوع موجب ترغیب دستگاه‌های حوزه انتخابیه به جذب بودجه پژوهشی و انعقاد قرارداد با دانشگاه‌ها شده و امکان انجام اولویت‌های پژوهشی حوزه‌های مذکور را در هماهنگی با نیازهای جامعه از نظر قانونگذار فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی؛ بودجه پژوهشی؛ نظارت غیرمستقیم؛ سازمان‌دهی اطلاعات؛ نیاز جامعه

تحلیل وضعیت پایش و ارزشیابی آثار قوانین و برنامه‌ها بر جوامع هدف در ایران و تبیین رویکردهای غیرمتمرکز و هزینه - اثربخش

حجت‌اله ورمزیاری*

تهیه اطلاعات مفید در زمان مناسب برای تصمیم‌گیران و سیاستگذاران اصلی‌ترین کارکرد پایش و ارزشیابی است. پایش و ارزشیابی همانند همه خدمات دیگر، تنها زمانی می‌تواند مؤثر باشد که برای آنها تقاضا وجود داشته باشد. ایجاد تقاضا برای نظارت و ارزشیابی منسجم و مستمر، نیازمند سیاستگذاری مبتنی بر شواهد است، چرا که پژوهش‌های قوی، نظارت و ارزشیابی جدی را دربرمی‌گیرد. شواهد نشان می‌دهد اکنون اولاً، تقاضای قوی، منسجم و نهادینه شده از سوی دستگاه‌های نظارتی از جمله مجلس شورای اسلامی برای اطلاع از تأثیرات قوانین و برنامه‌ها و میزان اجرای آنها وجود ندارد. ثانیاً، سازوکار مشخصی برای جمع‌آوری علمی داده‌های واقعی درباره تأثیرات پروژه‌ها و قوانین بر جوامع هدف و ترجمان به‌موقع این داده‌ها و شواهد، به تغییرات سیاستی، در مجلس به‌عنوان قوه نظارتی مستقر نشده است.

* دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران، پژوهشگر دفتر مطالعات زیربنایی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

نظام پایش و ارزشیابی در قوه مجریه نیز که از مرکز آمار و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی کشور بهره می‌گیرد، عمدتاً از نوع متمرکز بوده و ناتوان از تشخیص و درک به‌موقع و صحیح نقاط ضعف و علائم هشداردهنده و پیش‌بینی تهدیدات آتی و ارائه اطلاعات مدیریتی پایین به بالا است. نظام اجرایی در رهیافت‌های مرسوم و متمرکز پایش و ارزشیابی، خود اقدام به جمع‌آوری داده‌های شاخص‌های مشخص، از سطوح مختلف (چه به‌صورت مستقیم و چه از طریق سلسله‌مراتب اداری) کرده و پس از پردازش اولیه، نتایج را ارائه می‌کند.

چنین رهیافتی آثار ملموس و سریعی برای مردم و اصلاح رویکردها و فرایندهای دستگاه‌های اجرایی و پروژه‌ها ندارد. همچنین به انعکاس بخش مهمی از واقعیات جامعه و آثار عینی قوانین و برنامه‌ها قادر نبوده و فقط تصویر کلی از وضعیت جامعه ارائه می‌دهد که نمی‌توان از آن استفاده چندانی برای اصلاح فرایندها کرد. از سویی، معمولاً به‌کارگیری رهیافت متمرکز پایش و ارزشیابی، با استفاده از جمع‌آوری اطلاعات مدیریتی به‌صورت سلسله‌مراتبی در خیلی از موارد به ارائه گزارش عملکرد صوری و غیرواقعی منجر می‌شود.

مطالعه حاضر، با بررسی تجربه کنگره مکزیک و کانادا درخصوص نظارت بر اجرای قوانین و پایش مشکلات، راهکارهای عملیاتی برای پایش و ارزشیابی آثار قوانین و پروژه‌ها پیشنهاد می‌کند، به‌گونه‌ای که نگرانی‌ها و اولویت‌های جوامع متأثر از قانونگذاری در فرایندهای سیاستگذاری و تصمیم‌گیری آن را

_____ تحلیل وضعیت پایش و ارزشیابی آثار قوانین و برنامه‌ها بر...۱۰۹

مدنظر قرار دهند. به این منظور ظرفیت مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و دیوان محاسبات بررسی شد. همچنین بر به‌کارگیری ذی‌نفعان مختلف از جمله نهادهای دانشگاهی و سازمان‌های غیردولتی برای دستیابی به اطلاعات واقعی‌تر و جامع‌تر و در نتیجه سیاستگذاری مبتنی بر شواهد تأکید ویژه‌ای می‌شود.

کلیدواژه‌ها: سیاستگذاری؛ شواهد؛ ارزشیابی؛ اثر

تأثیر دیپلماسی پارلمانی در همکاری‌های منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و ترکیه

محمد یزدان پناه*

تاریخ روابط دوجانبه جمهوری اسلامی ایران و ترکیه، همواره ترکیبی از رقابت و همکاری را نشان می‌دهد. با به قدرت رسیدن اسلام‌گرایان در ترکیه، کفه ترازو به سمت همکاری‌ها سنگینی کرد به طوری که حجم مبادلات تجاری مشترک به یازده میلیارد دلار رسید و همکاری‌های امنیتی حول محور امنیت مرزی و مبارزه با گروهک‌های تروریستی ارتقای چشمگیری یافت و ترکیه در شورای امنیت سازمان ملل بر حق مسلم ایران در استفاده صلح‌آمیز از انرژی هسته‌ای صحنه گذاشت. هرچند این روند مثبت برای مدتی تحت الشعاع اختلاف نظر دو کشور در بحران سوریه قرار گرفت، اما با بهره‌گیری از دیپلماسی پارلمانی روابط تهران - آنکارا به تدریج بهبود یافته و از میزان تنش‌ها در روابط دو کشور به مقدار زیادی کاسته شده است. حال آنکه به رغم همکاری‌های مختلف اقتصادی و سیاسی بین دو کشور در زمینه همکاری‌های پارلمانی سابقه چندانی ندارند. خلأ موجود در این حوزه دلایلی دارد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به بی‌ثباتی سیاسی در ترکیه و عدم نهادینگی دموکراسی آن،

* دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبائی

اشاره کرد. اما طی دهه گذشته دموکراسی در ترکیه رشد چشمگیری یافته و فرصت بهره‌گیری از دیپلماسی پارلمانی در روابط دو کشور به‌وجود آمده است. از آنجاکه یکی از اهداف مجلس شورای اسلامی به‌کارگیری دیپلماسی پارلمانی برای تسهیل سیاست خارجی کشورمان و زدودن موانع ناشی از تحریم‌هاست، تداوم و ارتقای رایزنی‌های پارلمانی می‌تواند به گسترش همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای کمک کند. همکاری‌های منطقه‌ای تهران - آنکارا، هم در حل‌وفصل بحران سوریه مؤثر است و هم می‌تواند با تضعیف اختلافات مذهبی و فرقه‌ای، محرک مناسبی برای صلح و ثبات منطقه‌ای باشد.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی پارلمانی؛ جمهوری اسلامی ایران؛ ترکیه؛ همکاری‌های منطقه‌ای